

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra žurnalistiky

**Výskyt aktualizačních jazykových prostředků
v pořadu Události před a po změně jeho podoby
v roce 2012**

The occurrence of foregrounding language devices in Události programme,
before and after its change in 2012.

Bakalářská diplomová práce

Ivo Krajc

Vedoucí práce: Mgr. Viktor Jílek, Ph.D.

Olomouc 2015

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou diplomovou práci vypracoval samostatně s použitím uvedených informačních zdrojů a literatury.

Práce obsahuje 110 572 znaků.

V Olomouci dne .....

.....

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Viktoru Jílkovi, Ph.D., za odborné vedení práce, za cenné rady, připomínky i čas, který mi věnoval. Dále děkuji všem blízkým za podporu při psaní práce i v průběhu celého studia.

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá aktualizačními jazykovými prostředky v lexikální rovině a jejich výskytem v pořadu České televize Události. V teoretické části je na základě kompilace odborné literatury sestavena taxonomie prostředků s aktualizačním potenciálem. V praktické části je poté tato taxonomie aplikována při lexikální analýze vybraného vzorku pořadu Události. Hlavním cílem práce je zjistit, zda změny uskutečněné v Událostech roku 2012 měly vliv i na využívání aktualizačních jazykových prostředků v tomto pořadu.

Klíčová slova

aktualizace, aktivizace, lexikální rovina, příznakovost, zpravodajství, Česká televize, Události

Abstract

This bachelor thesis deals with foregrounding devices on the lexical level and their occurrence in the Czech Television program called „Události“. The theoretical part is focused on the taxonomy of devices with the foregrounding potential based on the compilation of professional literature. In the practical part the taxonomy is applied in lexical analysis of a selected sample of the program „Události“. The main aim of the work is to assess whether the amendments made in the program „Události“ of 2012 had an impact on the use of the foregrounding language devices in this program.

Key words

foregrounding, activation, lexical level, markedness, reporting, Czech Television, Události

Obsah

Úvod.....	1
1 Zpravodajství.....	4
2 Aktualizace x automatizace.....	9
2.1 Rozdílná interpretace pojmu aktualizace u jednotlivých autorů	11
2.2 Související termíny – aktivizace a dynamizace	13
3 Lexikální rovina	15
3.1 Vrstva lexikálních jednotek podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka	17
3.1.1 Rozdíly geografické (územní).....	17
3.1.2 Rozdíly sociální.....	22
3.2 Vrstvy lexikálních jednotek podle slohových příznaků	25
3.2.1 Lexikální jednotky hovorové	26
3.2.2 Lexikální jednotky knižní.....	27
3.2.3 Poetismy	28
3.2.4 Publicismy.....	29
3.3 Vrstvy lexikálních jednotek podle časových příznaků	31
3.3.1 Zastaralé lexikální jednotky	31
3.3.2 Neologismy	33
3.4 Vrstva lexikálních jednotek expresivních.....	37
3.4.1 Expresivita inherentní	38
3.4.2 Expresivita adherentní.....	40
3.4.3 Expresivita kontextová.....	41
3.5 Vrstva lexikálních jednotek cizích	42
3.6 Obrazná pojmenování.....	45
3.6.1 Metafory	46
3.6.2 Metonymie	50
3.7 Pojmenování frazeologická a idiomatická.....	52
3.7.1 Frazeologismy	52
3.7.2 Idiomy	56
4 Události – charakteristika pořadu a kontext jejich změny	58

4.1	Podoba Událostí před změnami iniciovanými Petrem Dvořákem.....	59
4.2	Podoba Událostí po změnách iniciovaných Petrem Dvořákem.....	60
5	Metodika analýzy Událostí.....	63
6	Celkový a průměrný výskyt jednotlivých typů aktualizčních prostředků	65
	Závěr.....	73
	Seznam zkratek	76
	Seznam použité literatury a zdrojů.....	77
	Seznam obrázků	84
	Seznam tabulek	85

Úvod

Média se neustále mění a vyvíjejí. O zásadní změně můžeme uvažovat v souvislosti s rokem 1989, do té doby byla média jednostranně názorově zaměřena a informovala stereotypně, čemuž odpovídal i jazyk.¹ Poté se ale situace uvolnila, na mediální trh začaly vstupovat soukromé subjekty, s jejichž příchodem se začalo proměňovat také zpravodajství.² Z informace se stalo zboží, které prodá nejlépe ten, kdo umí upoutat pozornost, což je dle Jelínka posláním aktualizačních prostředků,³ jež jsou hlavním tématem této práce.

Předkládaná bakalářská práce se zabývá výskytem aktualizačních jazykových prostředků ve zpravodajském pořadu České televize (dále jen ČT) Události v souvislosti se změnou jeho podoby, která proběhla v roce 2012. Práce přináší odpověď na otázku, zda se tato změna projevila také v četnosti využití aktualizačních jazykových prostředků.

Schneiderová tvrdí, že s nástupem televize Nova na mediální trh došlo k výrazné změně při prezentaci událostí a že její styl ovlivnil i ostatní média včetně ČT, která se současným trendům přizpůsobuje.⁴ Na základě tohoto tvrzení je vhodné zabývat se jazykovými prostředky s aktualizačním potenciálem v Událostech. Proměna podoby pořadu souvisí s nástupem Petra Dvořáka na pozici generálního ředitele ČT, stejnou funkci zastával Dvořák v letech 2003 až 2010 v televizi Nova. Dvořák jako jeden ze stěžejních bodů svého kandidátského projektu uvedl inovaci pořadu Události v souvislosti s jeho klesající sledovaností.⁵ Po proměně podoby začala do relace pronikat oddechová a zábavná témata, která ovlivňují i jazyk (viz dále).⁶ Zabývat se aktualizačními jazykovými prostředky v Událostech před změnou jejich podoby a po ní tedy považujeme za opodstatněné.

Hlavním cílem práce je za pomoci lexikální analýzy zjistit, zda změna pořadu Události iniciovaná Petrem Dvořákem měla vliv na výskyt jazykových

---

¹ Schneiderová 2008, s. 6.

² Tamtéž.

³ Karlík a kol. 2012, s. 769.

⁴ Schneiderová 2008, s. 40.

⁵ Dvořák 2011, s. 22.

⁶ Pravdová 2003.

prostředků s aktualizacím potenciálem z lexikální roviny v tomto pořadu. K naplnění hlavního cíle je nutné splnit také několik dílčích cílů – na základě kompilace odborné literatury vymežit pojem aktualizace, vytvořit taxonomii prostředků s aktualizacím potenciálem a identifikovat prostředky s aktualizacím potenciálem z lexikální roviny jazyka, výsledky analýzy kvantifikovat a porovnat. Aktualizovány mohou být prostředky ze všech jazykových rovin.⁷ V naší práci se však z důvodu jejího rozsahu zabýváme pouze lexikální rovinou, neboť obsahuje velké množství typů prostředků s aktualizacím potenciálem, které v textech publicistického stylu vykazují vysokou četnost výskytu.⁸

V první kapitole věnujeme pozornost definici termínu zpravodajství a jazykovým jednotkám v něm užívaným. Toto považujeme za nutné, neboť se dále zabýváme analýzou aktualizacím jazykových prostředků vyskytujících se ve zpravodajském pořadu ČT s názvem Události. Je tedy vhodné zmínit, jaké jazykové prostředky jsou pro zpravodajství typické, čím je jazyk užívaný ve zpravodajství ovlivněn apod.

Ve druhé kapitole se zabýváme vymezením pojmu aktualizace a dalších termínů s ním souvisejících. Chápání aktualizace není u všech lingvistů jednotné, považujeme tedy za vhodné nejdříve zmínit jednotlivé pohledy na problematiku a nastínit, jaké jazykové prostředky označuje konkrétní autor jako aktualizacím. Poté rozhodneme, k jakému přístupu se přikloníme v naší práci.

V následující kapitole vytvoříme taxonomii lexikálních prostředků s aktualizacím potenciálem za pomoci kompilace informací získaných rešerší odborné literatury. Vytvořenou taxonomii poté aplikujeme při lexikální analýze obou zvolených vzorků. Ke každému typu aktualizacímho prostředku přidáme po jednom konkrétním příkladu z obou analyzovaných vzorků. V případě, že některý typ prostředku při analýze neidentifikujeme, tuto skutečnost v práci uvedeme a příklady převezmeme z odborné literatury.

Čtvrtá kapitola obsahuje stručný popis kontextu proměny pořadu Události, která proběhla v roce 2012 po nástupu Petra Dvořáka na místo

---

⁷ Karlík a kol. 2012, s. 769.

⁸ Valentová 2014, s. 77.; Šebesta 2012, s. 73.

generálního ředitele ČT. Popisujeme také podobu pořadu Události před zmíněnou změnou a po ní.

V páté kapitole představíme metodiku provedené analýzy. Blíže charakterizujeme námi vybraný vzorek, zdůvodníme jeho výběr a omezení. Uvedeme také, které části pořadu Události jsme do analýzy zahrnuli a které byly vyloučeny.

V následující kapitole představujeme výsledky analýzy za pomoci tabulek, jež obsahují údaje o celkovém výskytu jednotlivých prostředků s aktualizacím potenciálem, o jejich průměrném výskytu na jednu relaci, na jeden zpravodajský příspěvek a také průměrném výskytu na minutu analyzovaného vzorku. Pod příslušnou tabulkou provedeme interpretaci výsledků a komparaci v rámci obou analyzovaných vzorků.

Závěr práce obsahuje shrnutí zjištěných poznatků a posouzení naplnění stanovených cílů. Zmíněny jsou také problémy, které se při psaní práce objevily.

1 Zpravodajství

Zpravodajská dílčí oblast tvoří společně s dílčí oblastí publicistickou v užším slova smyslu⁹ a dílčí oblastí syžetovou (beletrizující)¹⁰ základní členění publicistického funkčního stylu. Vzhledem k tématu naší práce se dále dílčí oblastí publicistickou v užším slova smyslu a dílčí oblastí syžetovou nezabýváme.

Podle Jozefa Mistríka se u nás publicistický styl konstituoval postupným odčleňováním ze stylu naučného a převzetím některých prvků řečnického stylu.¹¹ Radíme jej mezi základní (primární) funkční styly^{12, 13}

Viktor Jílek do funkčního stylu publicistického neřadí pouze žurnalistické texty, sdělení publicistického funkčního stylu jsou podle něj produkovaná širokou množinou původců, jde např. o novináře, státní orgány, politiky, politické strany, sdružení, výrobní podniky, občany a další. Cílem těchto sdělení je informovat o společenském dění, přesvědčovat, ovlivňovat, motivovat, získávat, edukovat, bavit, případně i esteticky naplňovat.¹⁴ Komunikáty dílčí oblasti zpravodajské naplňují funkci informativní, ale také odborně sdělnou.¹⁵

Jaroslav Bartošek označuje zpravodajství za odvěký základ žurnalistiky.¹⁶ Barbora Osvaldová považuje zpravodajství za vědomou činnost novináře i její konkrétní výsledek, který se stává obsahem médií.¹⁷ Základem

---

⁹ Minářová neuzivá termín dílčí oblast publicistická v užším slova smyslu, ale hovoří o stylu žánrů analytických (Minářová 1996, s. 46). Autorský kolektiv Současné stylistiky používá obě označení (Čechová a kol. 2008, s. 246).

¹⁰ Termín dílčí oblast syžetová navrhuje Jílek (Jílek 2009, s. 53). Autorský kolektiv Současné stylistiky užívá označení publicistický styl beletristický (Čechová a kol. 2008, s. 246). Bečka dílčí oblast beletrizující neuvádí vůbec. Podle něj se do publicistického slohu řadí publicistika v užším slova smyslu a zpravodajství (Bečka 1992, s. 33).

¹¹ Mistrík 1985, s. 459.

¹² Minářová uvádí, že mezi funkčními styly můžeme rozlišit styly základní (primární) a styly od nich odvozené nebo pomezni (označované také jako styly sekundární). Ty se přimykají k některému základnímu stylu, popř. se nacházejí na rozhraní dvou nebo několika stylů (např. styl esejistický, jednací aj.) – Minářová 1996, s. 45.

¹³ Chloupek a kol. 1991, s. 40.

¹⁴ Jílek 2009, s. 52.

¹⁵ Minářová 2011, s. 172.

¹⁶ Bartošek 1997, s. 51.

¹⁷ Osvaldová a kol. 2005, s. 21.

zpravodajství jsou informace a fakta, novinář je „*shromažďuje, třídí, vybírá, interpretuje a prostřednictvím médií je předává recipientům.*“¹⁸

Cílem zpravodajství by tedy mělo být podání „*věcné informace o nových či aktuálních jevech nebo událostech, o nichž si příjemci přejí být či by měli být informováni, popřípadě o tom, co by je mohlo zajímat.*“¹⁹

Aby mohlo zpravodajství zprostředkovávat rozmanité a společensky podstatné informace, které odrážejí myšlenkovou pluralitu společnosti, a sloužit veřejnosti k utváření vlastních názorů, má podle Osvaldové být „*pokud možno přesné, vyvážené, nepředpojaté a poctivé při výběru, zpracování a prezentaci, nestranné, aktuální, včasné, jasné a srozumitelné.*“²⁰

Pro každou z dílčích oblastí publicistického funkčního stylu existují specifické stylové normy, jsou vnitřně diferenciované.²¹ „*Pro zpravodajský styl je příznačná (ve srovnání s publicistickým stylem analytickým a s publicistickým stylem beletristickým) převažující nociónalita výrazových prostředků a více než užitý jazykový materiál a případná aktualizace vyjádření upoutává novost tématu, jeho neotřelost, překvapivost, často i atraktivita.*“²²

V porovnání s ostatními dílčími oblastmi je zpravodajství ovlivněno stylovými normami nejvíce.²³ Jílek uvádí důležitost informativní funkce, z které pro zpravodajské texty vyplývají požadavky na „*tzv. maximální objektivitu*“²⁴, „*dokumentárnost, vyloučení jakýchkoliv formativních prvků, subjektivity.*“²⁵ Naplnění informativní funkce pak považuje za základ pro „*stanovení komplexu norem platných pro danou oblast, včetně norem jazykových. Oblast masové komunikace zde pracuje s terminologickým souslovím informační kvalita.*“²⁶

Za ústřední pojem ve vztahu ke kvalitě informací považuje Denis McQuail objektivitu.²⁷ Jako její hlavní rysy jmenuje „*osvojení si pozice odstupu a neutrality ve vztahu k předmětu zpravodajství (tedy vyloučení*

---

¹⁸ Osvaldová a kol. 2007, s. 241.

¹⁹ Jílek 2009, s. 55

²⁰ Osvaldová a kol. 2007, s. 241.

²¹ Minářová 2009, s. 61.

²² Minářová 2011, s. 172.

²³ Jílek 2009, s. 56.

²⁴ Objektivitu chápeme jako maximálně možnou, neboť úplné objektivitu nelze v praxi dosáhnout, protože autor nemá vždy přístup přímo k události nebo všem zdrojům informací. Informace je tím věrohodnější, čím víc zdrojů ji potvrdí. (Bartošek 1997, s. 51).

²⁵ Jílek 2009, s. 57.

²⁶ Tamtéž, s. 58.

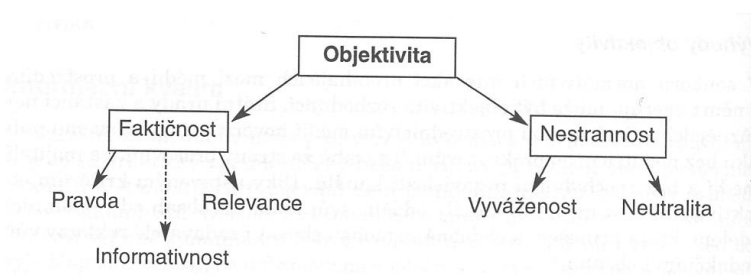
²⁷ McQuail 2007, s. 172.

*subjektivního pohledu či osobního zaujetí); absence stranění (to znamená nestavět se ve sporech na ničí stranu a zdržet se jakékoliv předpojatosti); oddanost přesnosti a dalším kritériím pravdivosti (jako jsou relevance a úplnost); absence skrytých motivů nebo služby třetí straně.*²⁸

Komplexní vymezení objektivit není snadné, McQuail se přiklání k verzi jejího výkladu, jejímž autorem je Westerståhl.

Westerståhlova kritéria objektivit obsahují dva hlavní aspekty – faktičnost a nestrannost. Faktičnost je tvořena složkou pravdivosti, relevance a informativnosti; nestrannost je dána dvěma aspekty – vyvážeností a neutralitou (viz Obrázek 1).

Obrázek 1 - Westerståhlova kritéria objektivit (McQuail 2007, s. 174)

V naší práci objektivitu a Westerståhlova kritéria zmiňujeme, protože „konstituují základ komunikační normy zpravodajské oblasti. Některé složky pak přímo ovlivňují jazykovou podobu výsledných publicistických sdělení, a proto se stávají součástí jazykové normy textové a stylové, logicky také odpovídajících kompetencí.“²⁹ Dále se zaměřujeme na aspekty ovlivňující jazykovou podobu zpravodajských textů.

Aspekt pravdivosti vyžaduje vyhnout se hodnocení (komentářům), tedy hodnotícím expresivním prostředkům tvarotvorným i slovotvorným, lexikálním, syntaktickým včetně kontextové expresivity, prostředkům vyjádření ironie, dále také hodnotícím slovům, intenzifikaci vyjádření v rovině lexikální i syntaktické. Frazeologismy, aktuální metafory a metonymie narušují přesnost vyjádření.³⁰

²⁸ McQuail 2007, s. 172.

²⁹ Jílek 2009, s. 59.

³⁰ Jílek 2013, s. 178.

Užitý jazyk ovlivňuje také aspekt informativnosti, z jazykového pohledu jde o srozumitelnost vyjádření. „*Vedle elementárních chyb lze za příznakové označit rychlé mluvní tempo; je-li bez vysvětlení užito územně omezeného lexika, sociolektů, archaismů, historismů, neologismů, internacionalismů, termínů, zkratk; bohatě rozvitě věty, složitá souvětí.*“³¹

Aspekt neutrality klade požadavky na nociónalitu vyjádření. Za příznakové považujeme prvky všech jazykových rovin obsahující konotace.³²

Jazyk zpravodajských sdělení tedy ovlivňují objektivně existující systémové jazykové normy, ale také široké spektrum mimojazykových vlivů, které mají původ zejména v oblasti masové komunikace.³³

Jílek tyto mimojazykové vlivy označuje jako produkční limity sdělení, mezi které patří faktor času vytvářející tlak na jazykové zpracování textu. Původci sdělení proto vytvářejí ustálená schémata, na jejichž podobu mají vliv další produkční aspekty např. funkčně podmíněný ohled na příjemce a plocha určená pro konkrétní sdělení. Schematizaci (modelovost, standardizovanost, automatizaci) vyjádření umožňuje další mimojazykový vliv – opakování situací, jevů a událostí.³⁴ Bartošek kromě tlaku času a prostoru zmiňuje také tlak prostředí, osobního pohledu, média, mediální scény a jazykové situace.³⁵

Za základ jazyka zpravodajství můžeme označit prostředky z neutrální vrstvy spisovného jazyka a také všechny typické prostředky pro automatizaci vyjádření.³⁶ Časté jsou však také prostředky proměnné, aktualizované, neboť se ve zpravodajství projevuje tendence být „*originální, neotřelý, vyniknout a upozornit na obsah sdělení i jazykem.*“³⁷ Aktualizační jazykové prostředky však z pohledu normativní teorie nepovažujeme za vhodné pro použití ve zpravodajské oblasti, neboť zpravidla porušují některý z aspektů Westerstáhlových kritérií objektivity (viz výše).

Slovní zásoba zpravodajství je poměrně stereotypní, modelová. „*O to víc v ní vynikají slova nápadná, neočekávaná a nežádoucí.*“³⁸ Jílek mezi ně řadí aktuální metafory, frazeologismy, termíny a terminologická spojení (bez

---

³¹ Jílek 2013, s. 179.

³² Tamtéž.

³³ Jílek 2009, s. 56.

³⁴ Tamtéž.

³⁵ Bartošek, 2002.

³⁶ Čechová a kol. 2008, s. 263.

³⁷ Minářová 2011, s. 262.

³⁸ Bartošek 1997, s. 56.

vysvětlení), zkratky, internacionalismy, neologismy, archaismy a historismy, slangismy, dialektismy a argotismy.³⁹ Bartošek považuje za nevhodné užívání obrazných pojmenování, synonym, exonym, nepřechýlených ženských příjmení, archaismů, kulturních frazémů, málo známých odborných výrazů, cizích, slangových a argotických slov. Méně nápadné jsou publicismy a klišé.⁴⁰

---

³⁹ Jílek 2009, s. 59.

⁴⁰ Bartošek 1997, s. 56.

2 Aktualizace x automatizace

Aktualizace a automatizace jsou dvě protichůdné jazykové tendence, které odráží proces přizpůsobování jazyka potřebám současné společnosti. V komunikaci se tak setkáváme s kreativitou a aktualizací, ale i s normovaností, modelovostí a závazností.⁴¹ Důvodem k využívání automatizovaných jazykových prostředků je jejich ekonomičnost, schopnost usnadňovat formulaci myšlenek, zvyšovat rychlost a pohotovost vyjadřování a zajišťovat jeho větší určitost, popř. přesnost a snazší srozumitelnost.⁴² Oproti tomu aktualizovaný výraz je překvapivější, osobitější (dokáže vzbudit zájem adresáta), působivější a vzbuzený zájem adresáta udržuje.⁴³

Pojmy aktualizace a automatizace uvedl do české jazykovědné terminologie B. Havránek ve stati *Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura*⁴⁴, která byla vydána ve sborníku *Spisovná čeština a jazyková kultura* (1932).⁴⁵ Havránek zde automatizaci definuje jako „*takové užívání jazykových prostředků, a to buď izolovaných anebo vzájemně spojovaných, jaké je obvyklé pro určitý úkol vyjádření, totiž takové, že výraz sám nebudí pozornost, vyjádření po stránce formy jazykové se děje a je přijímáno jako konvenční a chce být „srozumitelné“ již jako součást jazykového systému a nikoliv teprve doplněním v konkrétním jazykovém projevu ze situace a souvislosti.*“⁴⁶ Oproti tomu aktualizací rozumí „*užití jazykových prostředků takovým způsobem, že samo budí pozornost a je přijímáno jako neobvyklé, jako zbavené automatisace, (disautomatisované), na př. živá básnická metafora (na rozdíl od lexikalisované, která je automatisována).*“⁴⁷ Havránek ve své stati v souvislosti s oběma tendencemi vůbec nezmiňuje publicistický funkční styl. Aktualizaci považuje za součást jazyka básnického a esejistického.⁴⁸

---

⁴¹ Čechová a kol. 2008, s. 91.

⁴² Bečka 1992, s. 42.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ Na Havránkovy definice odkazuje velká část odborné literatury zabývající se tématy aktualizace a automatizace např. Srpová 1998, s. 17.; Bečka 1992, s. 41.; Junková 1995, s. 226-227.; Jílek 2009, s. 82.; Čechová a kol. 2008, s. 250.; Chloupek a kol. 1991, s. 207.

⁴⁵ Srpová 1998, s. 17.

⁴⁶ Havránek 1932, s. 52-53.

⁴⁷ Tamtéž, s. 53.

⁴⁸ Čechová a kol. 2008, s. 26.

Aktualizačními a automatizačními tendencemi se zabýval také J. Chloupek v publikaci *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti* (1986). Na rozdíl od Havránka je Chloupek považuje za jeden z hlavních znaků publicistického stylu. Tvrdí, že periodičnost publicistiky vede k automatizaci publicistického textu.⁴⁹ Autor publicistického textu má však čtenáře pro něco získávat, působit na něj agitačně, proto používá také prostředky vyjádření stylově aktivní, nové, živé, neotřelé, působivé.⁵⁰ „*Nicméně každý publicistův tvůrčí jazykový akt, čím je působivější, tím snáze najde napodobitele, a to nejen mezi spolupracovníky v redakčních radách, nýbrž brzy nato i v široké veřejnosti, jež je pravidelným konzumentem publicistiky i po stránce jazykové. Jsme pak svědky neustálého koloběhu jazykových prostředků nových, zastarávajících, otřelých, obnovených a stále dál a dál (...)*“⁵¹ Výše uvedeným textem Chloupek vysvětluje, že aktualizované prostředky mohou jejich častým užíváním postupně automatizovat. Přitom aktualizaci mohou podléhat i prostředky v určitých textech již automatizované.⁵²

Z tohoto aspektu pak rozlišuje hlavní typy výrazových prostředků publicistiky jako:

1. Prostředky automatizované a automatizující se,
2. prostředky stylové aktualizace (aktivizace).

Přičemž nelze předpokládat ostré rozhraničení mezi těmito skupinami z důvodu ustalování proměnného a rozrušování ustáleného.⁵³

„*Základním prostředkem stylové aktivizace zůstávají v publicistice obrazná rčení. Cílem jejich užití není estetické působení samo o sobě - to je spíše rysem přídatným - , nýbrž názorné dotvoření představy, vyvolání souhlasu, odporu nebo údivu a zaujetí ze strany čtenáře.*“⁵⁴

Rozdíly v užívání aktualizačních jazykových prostředků nachází Chloupek v publicistických textech psaných a mluvených. V rozhlasových a televizních publicistických pořadech se častěji než v publicistice psané setkáváme s aktualizacími prostředky obecnými, profesními a slangovými,

---

⁴⁹ Chloupek 1986, s. 38.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ Tamtéž.

⁵² Chloupek a kol. 1991, s. 206.

⁵³ Chloupek 1986, s. 21.

⁵⁴ Tamtéž, s. 39.

což je patrně způsobeno vlivem stylizované spontánnosti některých mluvených publicistických pořadů.⁵⁵

Pro správné pochopení Chloupkova pojetí aktualizace je nutné uvést, že za základ jazyka publicistického stylu považuje neutrální spisovný jazyk. Jazykové prostředky ostatních vrstev spisovného jazyka, jako prostředky knižní nebo hovorové, a prostředky sahající za hranice spisovného jazyka v publicistice chápe jako příznakové, stylově aktivní.^{56, 57}

Odlišně definuje aktualizaci M. Jelínek v Příruční mluvnici češtiny. V jeho pojetí jde o tzv. výrazovou aktualizaci, která vzniká „*záměrnou odchylkou od standardního vyjadřování. Autor jí sleduje nějaký zvláštní cíl, přídatný k obsahové stránce komunikace.*“⁵⁸ Spojuje ji zejména s uměleckým, konverzačním a epistolárním stylem. Ve stylu uměleckém má aktualizace dodat textu estetické hodnoty, ve stylu konverzačním a epistolárním má promluvu oživit a prezentovat původce jako zajímavého společníka, v reklamních textech pak naplňuje funkci získávací.⁵⁹

V jeho pojetí mohou být aktualizovány prvky všech jazykových rovin, přičemž v rovině lexikální uvádí jako příklady neologismy (mezi nimi zejména okazionalismy)⁶⁰ a posuny ve významu slovních spojení a slov, zvláště metaforické.⁶¹

2.1 Rozdílná interpretace pojmu aktualizace u jednotlivých autorů

Výše zmíněné pohledy na aktualizaci lingvistů J. Chloupkova a M. Jelínka jsme nevybrali náhodně, oba lingvisté totiž reprezentují jiný způsob chápání pojmu. Podle rozdělení H. Srpové existuje dvojí pojetí obsahu pojmu:

„A. Někteří badatelé hodnotí jako aktualizované ty výrazové prostředky, které jsou nekonvenční, nové, nezvyklé, osobité, individuální, nevšední,

---

⁵⁵ Chloupek a kol. 1991, s. 215.

⁵⁶ Stylově aktivní prostředky chápeme synonymně k stylové aktualizaci, aktivizaci (Čechová a kol. 2008, s. 250).

⁵⁷ Chloupek a kol. 1991, s. 215.

⁵⁸ Karlík a kol. 2012, s. 769.

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Tamtéž, s. 770.

⁶¹ Tamtéž, s. 771.

*motivované zevnitř..., jako jsou neologismy, slova autorská a hapax legomena, okazionalismy, zásahy do ustálené formy frazémů, parafráze citátů, jež se plně lexikalizovaly v podobě tzv. okřídlených slov, individuální neotřelé prostředky nepřímé nominace, nové kombinování a modifikace existujících prostředků, kalambury – hry se slovy a s jazykem vůbec, svérázná kompozice, tj. zvláštnosti ve výstavbě odstavců a kapitol, zvláštní typ písma a grafická úprava textu, nezvyklé kombinace pásem řeči autorské a řeči postav aj. zvláštnosti horizontálního a vertikálního členění textu apod.*⁶²

*„B. Jiní badatelé zastávají názor, že aktualizací je už samo přebírání prostředků z jiných stylových vrstev, lexikální výběr z kontrastujících lexikálních oblastí, použití prostředků automatizovaných v projevech jiných stylových oblastí (...), např. prostředky umělecké stylové vrstvy v publicistice nebo v odborném stylu. Stejně je hodnocena subjektivizace jazyka pomocí doslovných replik (včetně vulgarismů, stylových neobratností, jazykových nedostatků apod.).“*⁶³

Podle výše uvedeného členění řadíme J. Chloupka do druhé skupiny, sám autor totiž ve svém výkladu mluví o tzv. stylové aktualizaci.⁶⁴ V souladu s pojetím J. Chloupka definuje aktualizaci i Čechová⁶⁵, která považuje za neutrální (nepříznakový) „*lexém spisovný, frekventovaný, stylově a dobově nezabarvený a neexpresivní. Takové lexémy mají v textech univerzální využití. Ostatní lexémy jsou příznakové, a to na základě příslušnosti k jednotlivým útvarům či polotívarům národního jazyka, expresivity, spojení s některou stylovou oblastí apod. (...). Jejich využití v textech je limitováno; mohou patřit do stylové vrstvy určitých typů textu (termíny do odborné komunikace, nespisovné výrazy do komunikátů prostědělovacích apod.) a v nich je pak jejich užití automatizované, nebo mohou být zapojeny v nových souvislostech a stanou se prostředkem aktualizace.*“⁶⁶ Naopak Jelínka zařadíme do první

---

⁶² Srpová 1998, s. 17-18.

⁶³ Tamtéž, s. 18.

⁶⁴ Chloupek 1986, s. 21.

⁶⁵ S pojetím stylové aktualizace ve svých publikacích pracují také E. Minářová (Minářová 1996, s. 29), J. V. Bečka (Bečka 1948, s. 44-45) a A. Jedlička (Jedlička a kol. 1970, s. 48), i když na rozdíl od Chloupka sousloví stylová aktualizace explicitně nepoužívají.

⁶⁶ Čechová a kol. 2008, s. 170.

skupiny, protože definuje aktualizaci výrazovou, která je svým chápáním užší v porovnání s aktualizací stylovou.⁶⁷

V naší práci vycházíme ze širšího pojetí aktualizace, jak ji chápe Chloupek, Čechová a další. Za aktualizací považujeme nejen nové výrazové prostředky, ale také výrazy užitá nezvykle, v rozporu s normou textu - příznakově⁶⁸. Takové užití má potenciál aktivizovat příjemce (viz dále). Mluvíme o jazykových prostředcích s aktualizacím potenciálem, neboť záleží na příjemci, „na jeho zkušenostech, schopnostech nebo zájmu o jazyk, jak ten nebo onen prostředek hodnotí.“⁶⁹

2.2 Související termíny – aktivizace a dynamizace

V souvislosti s aktualizací zmiňují někteří lingvisté další dva příbuzné termíny – aktivizaci a dynamizaci. Pro správné pochopení terminologie týkající se oblasti našeho zájmu si nyní tyto pojmy vysvětlíme.

S pojmem aktivizace se setkáváme u J. Chloupka, M. Čechové a V. Jílka. Chloupek a Čechová chápou aktivizaci jako synonymické vyjádření pro aktualizaci, což dokládá následující vyjádření: „*Přitom aktualizaci, resp. aktivizaci mohou podléhat i prostředky v určitých textech už automatizované.*“⁷⁰ Jílek uvádí, že termín aktivizace je možno použít také ve smyslu upoutání pozornosti příjemce, což je smyslem aktualizací.⁷¹

V naší práci chápeme termíny aktualizace a aktivizace jako synonyma, následujeme tak i nadále přístup Chloupka a Čechové. Kvůli lepší přehlednosti práce dále termín aktivizace neužíváme.

S pojmem dynamizace se setkáváme u J. V. Bečky, A. Jedličky a J. Mistríka. Bečka a Jedlička ji spojují zejména se stylem uměleckým. Bečka mluví o dynamice výrazu neboli o dějovosti, která má za úkol upoutat čtenářovu pozornost.⁷² Za její hlavní prostředky považuje slovesa (zejména

---

⁶⁷ Stylová aktualizace v sobě zahrnuje i aktualizaci výrazovou.

⁶⁸ Chloupek a kol. 1991, s. 18.

⁶⁹ Junková 2010, s. 21.

⁷⁰ Čechová a kol. 2008, s. 250., Chloupek a kol. 1991, s. 206.

⁷¹ Jílek 2009, s. 82.

⁷² Bečka 1948, s. 276.

v určitém tvaru), střídání času minulého a přítomného, přímé řeči, krátké věty, parataxe a personifikace.⁷³

Podle Jedličky je dynamizace jedním z nejvýraznějších rysů literatury uměleckého stylu.⁷⁴ V textech se jí dosahuje užitím dynamických postupů a útvarů, dramatizace (dialogy, dialogizované monology apod.), subjektivizace.⁷⁵ Dále jsou využívány personifikace přímé, obrazná pojmenování vztahující se k člověku a vzbuzující asociace z oblasti lidského života.⁷⁶

Mistrík dynamičnost textu spojuje s hovorovými a uměleckými projevy, v nichž se vyskytují krátké věty a expresivní lexikum, důležitá jsou dějová slovesa.⁷⁷

Z výše uvedených charakteristik je patrné, že ačkoliv mají pojmy aktualizace a dynamizace některé společné prvky a jejich společným úkolem je upoutání pozornosti, nelze je užívat jako synonyma. Některé aktualizací prostředky, kterými se v naší práci zabýváme, mají potenciál text dynamizovat, avšak v naší práci se zaměřujeme výlučně na aktualizací jazykové prostředky, proto nepovažujeme za nutné dynamizaci dále věnovat pozornost.

---

⁷³ Bečka 1948, s. 276-284.

⁷⁴ Jedlička a kol. 1970, s. 165.

⁷⁵ Tamtéž, s. 158.

⁷⁶ Tamtéž, s. 165.

⁷⁷ Mistrík 1985, s. 47.

3 Lexikální rovina

Lexikální rovina není u všech lingvistů chápána jako samostatná. Čermák uvádí, že se u mnohých lingvistů role lexikální roviny opomíjí⁷⁸ (např. u generativistů), v takových případech se mnohé z jejích aspektů zmiňují s odkazem na sémantiku.⁷⁹ V naší práci lexikální rovinu považujeme za samostatnou, inspirujeme se pojetím Josefa Filipce: „*Rozvoj výzkumu slovní zásoby předpokládá uznání samostatné roviny lexikální (formální) a roviny významové a příslušných jednotek těchto rovin.*“⁸⁰

Rovinu pak chápeme jako „*jazykový podsystém vytvářený sourodými jazykovými jednotkami.*“⁸¹

Lexikální zásobu⁸² Filipec definuje jako „*soubor lexikálních jednotek užívaných a přetvářených jistým diferencovaným společenským celkem (národem nebo jeho částí) a charakterizujících jej.*“⁸³

Největší část slovní zásoby tvoří slova spisovná s čistě pojmenovací funkcí, která nemají žádné vedlejší příznaky. Menší část slovní zásoby utvářejí slova, jež kromě své pojmenovací funkce nesou různé druhy příznaků.⁸⁴ Bezpříznaková slova tvoří většinovou část slovní zásoby jazyka spisovného, jejich využití není omezeno na konkrétní oblast vyjadřování. Patří do jádra slovní zásoby a hovoříme o nich jako o slovech neutrálních.⁸⁵ Příznaková slova tvoří menší část slovní zásoby, patří do periferie nebo proměnlivé části, vedle pojmenovací funkce mají slohové nebo citové příznaky, jsou považovány za zvláštní pro svůj původ, příslušnost k jiným útvarům národního jazyka, nebo z hlediska dobového.⁸⁶ „*Tak se ve slovní zásobě vytvářejí vrstvy charakterizované:*

---

⁷⁸ S takovým pojetím se můžeme setkat např. u Petra Sgalla, který rozlišuje pět jazykových rovin - fonetickou, morfonologickou, morfologickou, větně členskou a tektogramatickou (Sgall 1967, s. 56). Stejně členění jazykových rovin užívá i Jarmila Panevová, která lexikální jednotky zmiňuje v souvislosti s vrstvou morfologickou, větně členskou a tektogramatickou (Panevová 1980, s. 95.)

⁷⁹ Čermák 2007, s. 172.

⁸⁰ Filipec 1978.

⁸¹ Filipec, Čermák 1985, s. 22-23.

⁸² Terminologické sousloví lexikální zásoba je širším pojmem než slovní zásoba, jelikož lexikální zásoba v sobě zahrnuje slova, slovní spojení a frazémy (Filipec a Čermák 1985, s. 13).

⁸³ Filipec, Čermák 1985, s. 13.

⁸⁴ Jílek 2005, s. 8-9.

⁸⁵ Hauser 1980, s. 18-19.

⁸⁶ Tamtéž, s. 18.

1. příslušností k jiným útvarům národního jazyka (slova nářeční, obecná, slangová, argotická)
2. původem (slova cizí a přejatá)
3. časovou platností (archaismy a neologismy)
4. frekvencí užití (slova řídká, ojedinělá)
5. slohovými příznaky (slova knižní, hovorová, poetismy, termíny)
6. citovostí (slova s kladnými a zápornými citovými příznaky).⁸⁷

Příznaky u jednotlivých slov se mohou překrývat, takže jedno slovo nemusí vždy nutně patřit pouze do jedné příznakové vrstvy.⁸⁸

Výše uvádíme, že přistupujeme na Chloupkovo pojetí aktualizace. Pro vytvoření taxonomie lexikálních prostředků s aktualizacím potenciálem tedy vyjdeme z rozdělení slovní zásoby na oblast neutrální a na vrstvy s různým typem příznaků (viz výše). Za aktualizacím považujeme prostředky, které kromě své pojmenovací funkce, nesou i jistý druh příznaku. Chloupek ve své publikaci užívá diferenciaci příznakových vrstev dle P. Hausera (viz výše),⁸⁹ v naší práci nadále aplikujeme Chloupkův přístup a Hauserovo členění slovní zásoby do jednotlivých příznakových vrstev považujeme za základ pro vytvoření naší taxonomie prostředků s aktualizacím potenciálem. Nevyhneme se však jistým modifikacím, neboť Hauser mluví o slovní zásobě (nikoliv o zásobě lexikální), jeho pojetí příznakových vrstev tedy nezahrnuje víceslovné jednotky. Do naší taxonomie aktualizacím jazykových prostředků přidáme obrazná pojmenování, frazeologismy a idiomy, protože tyto jednotky odborná literatura označuje jako aktualizacím.⁹⁰ Naopak zabývat se nebudeme vrstvou slov řídkých, neboť řídký výskyt mají archaismy a neologismy,⁹¹ kterými se zabýváme ve vrstvě lexikálních jednotek podle časových příznaků. Veškeré dílčí modifikace, které oproti Hauserovu členění provedeme, zmíníme a vysvětlíme v konkrétní podkapitole.

---

⁸⁷ Hauser 1980, s. 18-19.

⁸⁸ Jílek 2005, s. 9.

⁸⁹ Chloupek a kol. 1991, s. 143.

⁹⁰ Tamtéž, s. 210.

⁹¹ Hauser 1980, s. 58.

3.1 Vrstva lexikálních jednotek podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka

Jak již bylo zmíněno výše, za základ jazyka žurnalistiky je považován spisovný a neutrální jazyk. Všechny lexikální prostředky za hranicemi spisovného jazyka považujeme za příznakové, mohou mít funkci stylově aktivních prostředků.⁹² Minářová konstatuje, že nejčastěji se s nespisovností setkáváme právě v lexikální rovině, v ostatních rovinách bývá méně častá.⁹³

Stále častěji se setkáváme s motivovaným užitím nespisovnosti v žurnalistických textech, taková odchylka od spisovnosti plní v textu určitou funkci, je užitá vědomě a záměrně.⁹⁴ Za motivované užití nespisovnosti považuje Minářová i záměrnou aktualizaci jazykem.⁹⁵

Všechny lexikální jednotky, kterými se v této kapitole zabýváme, patří k hovorovému lexiku.⁹⁶ Hauser dělí výrazy uvnitř této vrstvy podle rozdílů geografických a sociálních.⁹⁷ Jeho členění v naší práci akceptujeme a zabýváme se tedy z pohledu rozdílů geografických slovy obecné češtiny, slovy oblastními a slovy nářečními. Z pohledu sociálních rozdílů pak do taxonomie zařadíme slang a argot.

Pro lepší přehlednost a pochopení taxonomie uvádíme u jednotlivých kategorií lexikálních prostředků i dílčí členění, aby bylo zřejmé, jaké lexikální jednotky k dané kategorii započítáváme. Avšak blíže se jednotlivými dílčími typy nezabýváme, neboť dílčí členění nemá vliv na aktualizací potenciál.

3.1.1 Rozdíly geografické (územní)

3.1.1.1 Slova obecné češtiny

---

⁹² Minářová 2011, s. 193.

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Je nutné odlišovat terminologické sousloví hovorové lexikum (hovorová slova) a hovorová čeština. Terminologické sousloví hovorová čeština je užíváno pro označení mluvené formy spisovného jazyka (Jílek 2005, s. 9).

⁹⁷ Hauser 1980, s. 21.

Vymezení obecné češtiny není jednoduché, neboť její chápání je u jednotlivých lingvistů rozdílné. Daneš tvrdí, že „*obecnou češtinu lze stěží chápat jinak než jen jako jistý soubor některých alternativních paradigm hláskových a tvarových*“⁹⁸ a že ji nelze chápat jako jazykový útvar a ten doporučovat a prosazovat „*jako jakýsi jednotný útvar celonárodní*“.⁹⁹ Pokud se takové snahy objevily, šlo zřejmě o nedorozumění. S jeho názorem souhlasí i Müllerová a Hoffmannová.¹⁰⁰

Krčmová uvádí, že rozhodnutí, zda je obecná čeština jazykovým útvarem či nikoliv, závisí na tom, kterou z „obecných češtin“ myslíme.¹⁰¹ Sama uvádí tři možnosti, jak pojem obecná čeština vymežit.

Jako obecnou češtinu I označuje interdialektickou češtinu běžné denní komunikace, která slouží k dorozumívání v soukromé sféře. Její územní rozsah je větší než u ostatních interdialektů. Krčmová pro toto chápání obecné češtiny navrhuje označení český interdialekt, popř. interdialekt Čech, aby sousloví obecná čeština mohlo být od tohoto významu osvobozeno.¹⁰²

Obecná čeština II má poměrně stabilní normu, zaplňuje místa kodifikovaného spisovného jazyka s příliš knižní kodifikací.¹⁰³ Jde o mluvu nesoukromou s větším sociálním i územním dosahem, často je zprostředkována médií.¹⁰⁴ Krčmová považuje pro toto chápání užívání termínu obecná čeština za nejvhodnější.¹⁰⁵

Jako obecnou češtinu III Krčmová označuje obecnou češtinu vyskytující se v krásné literatuře. Není autentickou mluvou, postrádá spontánnost, chybí v ní kolísání mezi obecnými a spisovnými prvky nižších jazykových rovin projevující se v autentickém projevu. Podle Krčmové by se tato podoba měla označovat jako stylizovaná obecná čeština, aby bylo jasně vyjádřeno, že nejde o obraz reálné jazykové situace.¹⁰⁶

---

⁹⁸ Daneš 1995, s. 8.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Müllerová, Hoffmannová 1997, s. 45.

¹⁰¹ Krčmová 2000, s. 73.

¹⁰² Tamtéž, s. 67.

¹⁰³ Tamtéž, s. 69.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 67.

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 69.

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 70.

Pokud termínem útvar myslíme „*pojmenování stabilizované podoby jazyka s vlastním inventářem prostředků a jejich vztahů lze být jednoznačný: obecná čeština útvarem je.*“¹⁰⁷

V naší práci chápeme jako obecně české takové lexikum, které je ve Slovníku spisovné češtiny (dále jen SSČ), Slovníku spisovného jazyka českého (dále jen SSJČ)¹⁰⁸ a Slovníku nespisovné češtiny (dále jen SNČ) uvedeno se zkratkou ob.¹⁰⁹ SNČ definuje obecnou češtinu jako nejvýznamnější interdialekt užívaný na celém území Čech a značné části Moravy v neoficiálních projevech.¹¹⁰ Lexikální zásobu náležející do obecné češtiny lze diferencovat z několika hledisek. Některé lexikální jednotky pronikly do teritoriálně neomezeného užívání, některé i do hovorové češtiny. Jiné mají stále omezené užití, a to územně, generačně nebo dle sociálních skupin.¹¹¹ Některá mají cizí původ např. německý a užívají se ve spojení s venkovským prostředím, jiná jsou typická pro prostředí měst a často přecházejí do obecné češtiny ze slangu. Běžný je u obecně českých slov expresivní příznak.¹¹²

Příklady:

23. července 2011, 18:55

„Do Uherského Hradiště přijel dnes už legendární Otakar Vávra a zhruba před dvěma hodinami přistál na nedalekém letišti v Kunovicích soukromý **tryskáč** světoznámého srbského režiséra Emira Kusturici.“

15. července 2012, 42:05

„Hodiny mravenčí práce na **place**.“

---

¹⁰⁷ Krčmová 2000, s. 73.

¹⁰⁸ SSČ není tak obsáhlým slovníkem, proto je v některých případech nutné lexikální jednotku vyhledat v SSJČ. Např. zachycené slovo „tryskáč“ SSČ neobsahuje, SSJČ však ano, takže o jejím zařazení bylo rozhodnuto za užití SSJČ. Ve všech případech identifikace jednotek dle slovníků se snažíme o zařazení jednotky podle nejnovějšího slovníku, který konkrétní jednotku obsahuje.

¹⁰⁹ U zkratky ob. SSČ uvádí vysvětlivku obecně česky, výraz obecné češtiny, stejně jako SSJČ. SNČ uvádí vysvětlivku obecná čeština.

¹¹⁰ Hugo a kol. 2006, s. 10-11.

¹¹¹ Jílek 2005, s. 10.

¹¹² Hauser 1980, s. 21.

Celkem jsme zaznamenali 15 obecně českých lexikálních jednotek. 8 případů pocházelo ze vzorku roku 2011, zbylých 7 z roku 2012.

3.1.1.2 Slova oblastní (regionalismy)

Jako regionalismy označujeme takové lexikální jednotky, jejichž užití překračuje hranice jednoho nářečí, jsou oproti slovům nářečním užívány na větším území.¹¹³

Pro český jazyk je typické rozlišování slov s výskytem omezeným na moravskou oblast, tzv. moravismy. Lexikální jednotky, jejichž užití je omezeno na území Čech, pak nazýváme čechismy.¹¹⁴

Existují případy, kdy se běžné slovo užívá v každé z oblastí v jiném významu, v takovém případě jde o tzv. sémantické moravismy (např. sodovka – limonáda) a sémantické čechismy (přišel dlouho – přišel pozdě).¹¹⁵

V některých případech jsou oba ekvivalenty považovány za spisovné¹¹⁶ (např. hody – posvícení),¹¹⁷ což může být důsledkem působení masmédií, která přispívají k odstraňování odchylek mezi lexikem regionálním spisovným a nespisovným.¹¹⁸

Pokud se při analýze setkáme se spisovným regionalismem, započítáme jej do prostředků s aktualizačním potenciálem, neboť „výraz *stolař bude např. moravský mluvčí pociťovat jako neutrální a hovorový, český mluvčí jako příznakový a spíše knižní.*“¹¹⁹

Regionalismy označuje SSJČ zkratkou obl.¹²⁰, v případě oblastního slova užívaného v celé oblasti české přidává zkratku čes.¹²¹, pro oblast moravskou pak mor.¹²² Analogicky uvádí zkratky i SSČ. SNČ uvádí zkratky čes.¹²³

---

¹¹³ Hauser 1980, s. 21.

¹¹⁴ Tamtéž.

¹¹⁵ Jílek 2005, s. 10.

¹¹⁶ Jančák 1995.

¹¹⁷ Jílek 2005, s. 10.

¹¹⁸ Bláha 2009, s. 29.

¹¹⁹ Hubáček 1987, s. 84.

¹²⁰ SSČ i SSJČ uvádí u zkratky vysvětlivku oblastní (výraz).

¹²¹ Opatřeno v SSČ i SSJČ vysvětlivkou český (jazyk).

¹²² V SSČ vysvětleno jako oblastní moravský (výraz), v SSJČ jako moravský (výraz).

¹²³ Český, česky.

a morav¹²⁴. Při identifikaci regionalismů užíváme nejprve nejnovější slovníky, tedy SSČ a SNČ. Pokud se nám podle nich nepodaří daný výraz identifikovat, užijeme SSJČ. Správnost našeho postupu jsme ověřili na jednotkách, jež uvádí Jílek jako příklady regionalismů - kamilky (moravismus), drandit a umolousaný (čechismy).¹²⁵ Slovo kamilky jsme našli v SSJČ se zkratkou mor. U slova drandit uvádí SSJČ zkratku obl. čes., u slova umolousaný pouze obl. Ověřili jsme tak, že náš způsob identifikace regionalismů lze využít.

Oblastní slova jsme v naší analyzovaném vzorku nezaznamenali. Minářová uvádí jako příklady slípka, sdělat (ve významu sundat) a dědina.¹²⁶

3.1.1.3 Slova nářeční (dialektismy)

Dialektismy se užívají jen na území určitého nářečí, příslušníkům z jiných oblastí bývají neznámé.¹²⁷ Dnes se rozdíly mezi jednotlivými nářečmi postupně stírají a vzniká tzv. interdialekt (nadržechí).¹²⁸ Nepříznakově se nářeční mluva používá v lokálním soukromém styku, v rodinném styku intimním a v dalších podobných situacích, jinde je příznaková.¹²⁹ Autorům uměleckých děl slouží nářeční lexikum jako charakterizační prostředky postav (jejich zasazování zpravidla do společenské vrstvy venkovské).¹³⁰

Do nářečního lexika Hauser řadí také etnografické dialektismy a tzv. slova lidová. Etnografismy jsou nářeční slova charakterizující nějakou specifickou skutečnost ze života daného regionu.¹³¹ Slova lidová označují věci spojené se starým způsobem života venkovských lidí.¹³²

Identifikaci dialektismů provádíme za užití SSČ, SNČ, SSJČ a Příručního slovníku jazyka českého (dále jen PSJČ). SSČ, SNČ a SSJČ opatřují dialektismy zkratkou nář.¹³³, zatímco PSJČ zkratkou dial¹³⁴.

---

¹²⁴ Moravský dialektický výraz.

¹²⁵ Jílek 2005, s. 10.

¹²⁶ Minářová 2011, s. 53.

¹²⁷ Hauser 1980, s. 22.

¹²⁸ Jílek 2005, s. 11.

¹²⁹ Čechová a kol. 2008, s. 73.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ Karlík a kol. 2012, s. 93.

¹³² Hauser 1980, s. 22.

¹³³ V SSČ vysvětlena jako nářečí, nářeční (výraz), v SNČ jako nářeční výraz a v SSJČ jako nářeční (výraz, tvar), nářečí.

Dialektismy v námi sledovaném vzorku nalezeny nebyly. Hladká uvádí jako příklady nářečních slov ekvivalentní označení pro slovo peřina – duchna, svrchnice, poduška.¹³⁵

3.1.2 Rozdíly sociální

3.1.2.1 Slang

Slangismy řadíme k substandardním lexikálním prostředkům, které užívá omezená sociální skupina mluvčích.¹³⁶ Chloupek uvádí, že se někdy používá označení nářečí sociální, analogicky k termínu nářečí zeměpisná.¹³⁷ Hauser však tvrdí, že je toto označení nesprávné, protože „*slang není strukturální jazykový útvar jako zeměpisné nářečí. Nemá svou mluvnickou stavbu ani vlastní úplnou slovní zásobu. Je to jen úzká vrstva zvláštní slovní zásoby navrstvená na slovní zásobě nářečí nebo obecné češtiny.*“¹³⁸ Jílek uvádí, že slang i argot (viz dále) jsou považovány za poloutvary národního jazyka, neboť jejich existence je omezena na lexikální rovinu.¹³⁹

Odborná literatura někdy rozlišuje slang v užším pojetí (tzv. nižší slang) a profesionalismy (vyšší slang).¹⁴⁰

Termínem profesionalismy bývá označován pracovní slang (např. hornický). V porovnání s ostatními slangovými jazykovými jevy profesním výrazům často chybí metaforičnost, hříčky se slovem, slova v textu postrádají příznak exkluzivnosti a výjimečnosti.¹⁴¹ Profesní lexikální prostředky přísluší k určitému povolání, často spojenému s určitým místem – např. s výrobním podnikem.¹⁴² Josef Hubáček tvrdí, že jejich užití je motivováno zejména věcnými důvody, tedy snahou o výrazovou úspornost a jednoznačnost (jde tedy

---

¹³⁴ Dialektické.

¹³⁵ Karlík a kol. 2012, s. 93.

¹³⁶ Hradilová 2013, s. 98.

¹³⁷ Hubáček 1987, s. 86.

¹³⁸ Hauser 1980, s. 24.

¹³⁹ Jílek 2005, s. 13.

¹⁴⁰ Minářová 2011, s. 55.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Hubáček 1988, s. 8.

o nocionální pojmenování).¹⁴³ Lexikální zásoba typická pro určitý obor mnohdy dokládá jeho původ, je v ní tedy často přítomna řada internacionalismů, např. angličtina v oblasti výpočetní techniky (krekovat, surfovat aj.).¹⁴⁴

Slang v užším pojetí zahrnuje lexikální prostředky vázané na určité zájmové prostředí. Hauser toto vymezení nepovažuje za přesné, protože ke slangu v užším slova smyslu řadíme také studentský slang, jehož uživatelé ale netvoří zájmovou skupinu.¹⁴⁵ Jeho znakem je nespisovnost, avšak plná srozumitelnost a výstižná dorozumivací funkce.¹⁴⁶ Pro slovní zásobu slangu je typická velká synonymičnost, expresivnost, uplatnění jazykové hry, metaforičnost apod.¹⁴⁷

Některá profesní či slangová pojmenování ztratila nespisovný příznak a jsou používána bez stylového omezení jako neutrální, některé tyto jednotky terminologizovaly.¹⁴⁸ Takové lexikální prostředky kvůli ztrátě jejich příznakovosti, popř. terminologizování za aktualizací nepovažujeme a do celkového výskytu je nezahrnujeme.

Hranice mezi slangem a profesní mluvou nejsou vždy zcela zřetelně vymezeny. V některých případech obojí splývá, „*neboť i práce a zájmová činnost se mohou prolínat, překrývat (např. u sportovní činnosti) a rovněž tak výrazivo profesní a slangové...*“¹⁴⁹ Kromě důvodů zmíněných v úvodní kapitole věnované vrstvě lexikálních jednotek podle příslušnosti k nespisovným útvarům, považujeme také předcházející tvrzení za důvod nevěnovat dále dílčímu členění pozornost.

Pro identifikaci slangových výrazů v naší práci použijeme SSC, SSJČ, SNČ, popř. Malý slovník českých slangů.

Příklady:

18. července 2011, 27:53

---

¹⁴³ Hubáček 1988, s. 8.

¹⁴⁴ Jílek 2005, s. 11.

¹⁴⁵ Hauser 1980, s. 23.

¹⁴⁶ Minářová 2011, s. 55.

¹⁴⁷ Karlík a kol. 2012, s. 94.

¹⁴⁸ Jílek 2005, s. 12.

¹⁴⁹ Čechová a kol. 2008, s. 72.

„Pomohly jí i **webovky** sdružení spotřebitelů Test.“

20. července 2012, 44:00

„Podle starosty ale chtěla obec zavedením poplatku řidiče od cesty po **okresce** jen odradit, ne si vylepšit rozpočet.“

Slang jsme identifikovali celkově ve 20 případech. Ve vzorku z roku 2011 šlo o 12 jednotek, vzorek roku 2012 obsahoval 8 slangových výrazů.

3.1.2.2 Argot

Argotické lexikální prostředky jsou považovány za tajnou mluvu společensky vyloučených skupin.¹⁵⁰ V minulosti jej ke komunikaci užívali zloději, kasaři, překupníci apod.¹⁵¹ V současné době se argot používá ve věznicích, partách narkomanů, zlodějů a podvodníků i v jiných skupinách organizovaného zločinu.¹⁵² Smyslem argotického vyjadřování je znesnadnění dekódování sdělovaného obsahu, argotismy obecně známé tak přestaly plnit svou funkci.¹⁵³

Za výrazný znak argotu považujeme rozvitou synonymii, nová pojmenování vznikají jako náhrada za slova opotřebená nebo prozrazená i jako výraz citových postojů.¹⁵⁴ Jako další výrazné rysy argotu bývají uváděny slovní hříčky a další prvky jazykového humoru.¹⁵⁵

Dnes se argotismy užívají v uměleckých projevech, kde slouží jako charakterizační prostředky. Některé argotismy přejal slang, z kterého se poté rozšířily do obecné češtiny, často si argotický původ takových vyjádření už vůbec neuvědomujeme (např. prachy).¹⁵⁶ Jako důvod pro převzetí argotismů do slangu označuje Jílek snahu po neotřelém, vtipném vyjádření a vymezení se oproti starší generaci - snaha provokovat.¹⁵⁷

---

¹⁵⁰ Jaklová 1999, s. 60.

¹⁵¹ Hubáček 1987, s. 86.

¹⁵² Minářová 2011, s. 56.

¹⁵³ Jílek 2005, s. 12.

¹⁵⁴ Hauser 1980, s. 28.

¹⁵⁵ Jaklová 1999, s. 60.

¹⁵⁶ Hubáček 1987, s. 87.

¹⁵⁷ Jílek 2005, s. 12.

K identifikaci argotismů užíváme porovnání pojmu v SSČ a SNČ, abychom tak odlišili, které původní argotismy již nejsou jako argotické pocíťovány (např. u výše zmíněného slova prachy SSČ uvádí, že jde o obecně české expresivní slovo, SNČ neuvádí zkratku žádnou. Až ve spojení být na prachy SNČ uvádí argotický původ výrazu, proto slovo prachy započítáme do obecné češtiny, nikoliv k argotickým slovům).

Při analýzy jsme výskyt argotického výrazu nezaznamenali. SNČ uvádí jako příklady argotu výrazy kačeny (ňadra), kaf (vesnice), ksivrl (tajná zpráva z vězení).

3.2 Vrstvy lexikálních jednotek podle slohových příznaků

Hauser ve slovní zásobě vyděluje čtyři vrstvy slov podle slohových příznaků – slova hovorová, knižní, termíny a poetismy.¹⁵⁸ Jílek přidává k Hauserovu členění ještě vrstvu publicismů. Slova nepatřící ani do jedné z těchto vrstev jsou stylově neutrální, takové jednotky jsou libovolně použitelné v jakékoliv stylové oblasti.¹⁵⁹

V naší práci musíme Hauserovo dělení mírně modifikovat. Za aktualizací prostředky ve zpravodajských textech nepovažujeme termíny. Termíny užíváme v textech vyžadujících přesnost a významovou jednoznačnost, tyto požadavky musí splňovat i samotné terminologické výrazy.¹⁶⁰ Dalšími požadavky na termíny jsou nosnost, ustálenost (normalizovanost) a neexpresivnost. Požadavek na neexpresivnost termínů vyplývá z jejich čistě pojmenovací funkce.¹⁶¹ Do zpravodajství se dostávají kvůli snaze zpravodajů o přesné, určité vyjádření. Velmi často se objevují ve zpravodajství z ekonomické a technické oblasti.¹⁶² Zpravodajové se tedy užíváním termínů nesnaží vzbudit zájem adresáta, jde jim o přesné vyjadřování, v některých případech ani není jiná možnost, než užít odborného

---

¹⁵⁸ Hauser 1980, s. 29.

¹⁵⁹ Jílek 2005, s. 13.

¹⁶⁰ Hubáček 1987, s. 64.

¹⁶¹ Jílek 2005, s. 16.

¹⁶² Osvaldová a kol. 2011, s. 118.

výrazu, proto je v naší práci za aktualizační nepovažujeme a dále se jimi nezabýváme.

Druhou změnou oproti Hauserovu členění je v naší práci zařazení publicismů do taxonomie prostředků s aktualizačním potenciálem. Hauser uvádí, že „o existenci zvláštní lexikální vrstvy typické pro styl publicistický, o tzv. *publicismech*, se pochybuje.“¹⁶³ Jílek je ve své publikaci uvádí v souvislosti se snahou o aktualizaci publicistického textu, proto se jimi v naší práci také zabýváme (viz dále).¹⁶⁴

3.2.1 Lexikální jednotky hovorové

Hovorová vrstva našeho národního jazyka se má co nejvíce přibližovat běžně mluvenému jazyku, je pro ni typické vyhýbání se knižnosti vyjádření a zároveň obsahuje podstatnou část jazykových prostředků dosud chápaných jako nespisovných.¹⁶⁵ Uvnitř vrstvy tedy rozdělujeme část spisovnou a nespisovnou. Spisovná část patří do tzv. hovorové češtiny, tedy mluvené varianty spisovného jazyka.¹⁶⁶ Nespisovná část je složená z pojmenování teritoriálně a sociálně začlenitelných (viz výše).¹⁶⁷

Užití lexikálních výrazů slohové vrstvy hovorové je nepříznakové v mluvených projevech prostě sdělovací stylové oblasti. Výskyt v jiné stylové oblasti je příznakový.¹⁶⁸ Hovorová slova jsou často pocíťována jako expresivní.¹⁶⁹

Hovorová vrstva podléhá neustálému vývoji, přejímá nespisovná slova, jiná slova ztrácí hovorové zabarvení a přesunují se do neutrální slovní zásoby.

Lexikální jednotky hovorové vrstvy identifikujeme podle SSČ a SNČ, kde jsou tato slova označena zkratkou *hovor*¹⁷⁰. Jak bylo popsáno výše, kromě slov nespisovných patří do hovorové stylové vrstvy také lexikální jednotky

---

¹⁶³ Hauser 1980, s. 29.

¹⁶⁴ Jílek 2005, s. 17.

¹⁶⁵ Hladká 1993.

¹⁶⁶ Hlavsová 2007.

¹⁶⁷ Jílek 2005, s. 13.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ Hauser 1980, s. 29.

¹⁷⁰ SSČ u zkratky *hovor*. uvádí vysvětlivku *hovorově*, *hovorový* výraz. SNČ ji vysvětluje jako *hovorový* výraz.

mluvené formy spisovného jazyka a hovorové výrazy s expresivním příznakem. Opomenout nesmíme ani hovorová obrazná pojmenování. Takové jednotky jsme tedy k výskytu lexikálních jednotek hovorových započítali také.

Příklady:

12. července 2011, 5:15

„Vznikne kvůli tomu 40 nových stanovišť **záchranky**.“

12. července 2012, 32:31

„Tady zase náhle vchází do silnice žena těsně za parkující **dodávkou**.“

Výskyt hovorových lexikálních jednotek byl poměrně častý, vzorek z roku 2011 obsahuje 233 hovorových výrazů, vzorek z roku 2012 pak 281.

3.2.2 Lexikální jednotky knižní

Knižní lexikální jednotky nejsou spojovány s žádným funkčním stylem, vyskytují se ve všech stylových oblastech.¹⁷¹ Jejich výskyt je typický v psané formě, náleží do tzv. vysokého stylu.¹⁷² Objevují se také v mluvených projevech, zejména v slavnostních řečech, řečnických proslovech, náboženských proslovech apod.¹⁷³ Lze u nich pozorovat příznak archaičnosti.¹⁷⁴ Mezi vrstvou knižních slov a neutrálními výrazy je oboustranný plynulý přechod. Neutrální slova se stávají knižními a naopak, což je patrné u slov cizího původu.¹⁷⁵

Hauser tvrdí, že knižní slova jsou příznaková vždy, v každém kontextu.¹⁷⁶ Jílek oproti tomu uvádí jako příklad bezpříznakového užití knižního lexika teoreticky odbornou oblast.¹⁷⁷ V uměleckém stylu může užití

---

¹⁷¹ Chloupek a kol. 1991, s. 145.

¹⁷² Karlík a kol. 2012, s. 780.

¹⁷³ Minářová 2011, s. 190.

¹⁷⁴ Karlík a kol. 2012, s. 780.

¹⁷⁵ Jedlička a kol. 1970, s. 68.

¹⁷⁶ Hauser 1980, s. 32.

¹⁷⁷ Jílek 2005, s. 14.

knižních slov souviset se zpracovávanou tematikou a pojetím autora (např. historický román),¹⁷⁸ v takovém případě také nejde o příznakové užití. Pro naši práci je rozhodující příznakovost knižních slov ve stylu publicistickém, kde jejich užití může být motivováno snahou o dosažení aktualizovaného vyjádření.¹⁷⁹

Za knižní slova v naší práci považujeme ty jednotky, které jsou jako knižní označeny v SSČ (zkratkou kniž.¹⁸⁰), neboť je nejaktuálnějším ze slovníků vhodných k jejich identifikaci, nejlépe tak odráží výše zmíněný přechod mezi vrstvou knižní a neutrálními jednotkami.

Příklady:

20. července 2011, Britové předávají kontrolu nad důležitým afghánským městem 0:10¹⁸¹

„Pro místní vojáky je to zatím největší zkouška, v oblasti **panuje** neklid.“

15. července 2012, 23:49

„Každý rok **utone** v Česku přes 200 lidí a mrtvých v poslední době přibývá.“

Knižní jednotky jsme identifikovali ve vzorku z roku 2011 ve 103 případech a ve 133 případech ve vzorku roku 2012.

3.2.3 Poetismy

Poetismy tvoří specifickou lexikální vrstvu uměleckého funkčního stylu, jsou vytvořeny, aby textům pomáhaly plnit estetickou funkci.¹⁸² Minářová tvrdí, že neexistují prostředky, které by plnily funkci esteticky sdělnou samy

---

¹⁷⁸ Chloupek a kol. 1991, s. 251.

¹⁷⁹ Jílek 2005, s. 14.

¹⁸⁰ Zkratku kniž. SSČ vysvětluje jako knižní slovo, knižně.

¹⁸¹ Relaci Událostí z 20. července 2011 nelze v archivu ČT přehrát jako souvislý pořad, web však nabízí ke spuštění jednotlivé zprávy, proto u této relace uvádíme název zprávy obsahující konkrétní aktualizaci prostředek a čas jeho výskytu v dané zprávě namísto času výskytu aktualizací prostředku v celém pořadu.

¹⁸² Chloupek a kol. 1991, s. 253.

o sobě, záleží na jejich konkrétním umístění v textu, na sémantickém okolí.¹⁸³ Funkci poetismů často zastávají neologismy, ale užívá se také archaismů a někdy i slov nářečních.¹⁸⁴ Vrstva uměleckých výrazů není velká, v zásadě se dnes již nerozrůstá.^{185 186}

Řada poetismů zanikla, některé jsou za poetismy považovány i dnes, u jiných pocítujeme příznak knižnosti a považujeme je za archaické. Některé poetismy ztratily svůj původní příznak a dnes je vnímáme jako neutrální.¹⁸⁷

Za poetismy v naší práci považujeme lexikální jednotky v SSČ označené zkratkou bás¹⁸⁸. Jak uvádíme výše, některé původní poetismy dnes považujeme za knižní jednotky (viz výše), jelikož knižní slova identifikujeme na základě SSČ, činíme tak i v případě poetismů, abychom se vyhnuli nepřesnostem v označení (např. slovo oř SSČ klasifikuje jako knižní a zastaralé, SSJČ jako poněkud zastaralé básnické slovo a PSJČ jen jako slovo básnické).

Ve zkoumaném vzorku jsme neidentifikovali žádný poetismus, jako jejich příklady uvádí Čechová jednotky druhotřpytný, lunojasný, zočiti.¹⁸⁹

3.2.4 Publicismy

Jako publicismy označujeme lexikální prostředky typicky se vyskytující ve stylové oblasti publicistické. Tyto prostředky plní specifické požadavky textů určených širšímu publiku (viz výše). Vznikají neustálým časovým tlakem na autora textu, který vede ke stereotypnosti ve vyjadřování, nebo snahou zaujmout čtenářovu pozornost, tedy snahou o aktualizaci vyjádření.¹⁹⁰ Publicismy vyhovují ekonomizační tendenci jazyka, jejich užitím se lze jednoslovným či souslovným pojmenováním vyhnout rozsáhlému opisu.¹⁹¹ Taková pojmenování však často porušují zásady informační kvality (viz výše),

---

¹⁸³ Minářová 2009, s. 70.

¹⁸⁴ Hubáček 1987, s. 75.

¹⁸⁵ Hauser uvádí, že básníci moderní doby vytvářejí poetismy jen zřídka. Pokud se tak stane, mají ráz neologismů (Hauser 1980, s. 40).

¹⁸⁶ Chloupek a kol. 1991, s. 253.

¹⁸⁷ Jílek 2005, s. 16.

¹⁸⁸ SSČ u zkratky uvádí vysvětlivku básnický výraz, básnicky. Pro potřeby naší práce považujeme označení za synonymní k poetismům.

¹⁸⁹ Čechová a kol. 2008, s. 320.

¹⁹⁰ Jílek 2005, s. 17.

¹⁹¹ Jílek 2009, s. 57.

proto jsou pro zpravodajství nevhodné¹⁹² a v naší práci je hodnotíme jako aktualizací prostředky.

Publicismy vznikají posunem významu lexikálních jednotek původně patřících do jiných jazykových vrstev, výjimkou není ani posun významu neutrálních jednotek. Vznikají rovněž jako neologismy, např. přenesením významu, ustálením několika lexikálních jednotek jako výsledku automatizace, popřípadě aktualizováním původní podoby frazeologismu.¹⁹³ Minářová uvádí jako příklad vzniku publicismů odborné výrazy, které se v publicistice užívají v jiném než primárním významu, „*sledujeme výskyt s významem rozšířeným nebo s novými významovými souvislostmi.*“¹⁹⁴ Žurnalisté užívají termín v jiných, nových souvislostech, s novým obrazným užitím dochází k tzv. desémantizaci, původní význam termínu se rozšiřuje. Např. výraz spirála se stává publicismem ve spojení inflační spirála (spirálovitě postupující inflace) apod.¹⁹⁵

Identifikace jednoslovných publicismů není obtížná, neboť jsou v SSČ zachyceny pod zkratkou publ¹⁹⁶. Problém nastává až v případě výrazů víceslovných, které SSČ nezachycuje. V takovém případě ověříme frekvenci výskytu daného spojení ve všech korpusech publicistických textů, poté zjištěný číselný údaj porovnáme s četností výskytu ověřované lexikální jednotky ve všech korpusech řady SYN. Pokud výskyt spojení v korpusech publicistických textů je v porovnání s výskytem ve všech korpusech řady SYN alespoň poloviční, hodnotíme takový výraz jako publicismus¹⁹⁷.¹⁹⁸ Uvědomujeme si, že takový postup není dokonalý, avšak pro potřeby naší práce jej považujeme za nejlepší možný.

Příklady:

---

¹⁹² Jílek 2009, s. 81.

¹⁹³ Jílek 2005, s. 17.

¹⁹⁴ Minářová 2011, s. 210.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ Zkratka publ. v SSČ znamená publicistický (výraz)

¹⁹⁷ Výskyt spojení strojírenský gigant v korpusu SYN2013PUB byl zaznamenán ve 138 případech, ve 246 případech v korpusu SYN2009PUB a 189 případech v SYN2006PUB. Celkově se tedy toto spojení objevilo v publicistických korpusech v 573 případech. Celkový výskyt ve všech korpusech činil 648 případů. Na základě tohoto porovnání označíme spojení strojírenský gigant jako publicismus.

¹⁹⁸ Podobný postup byl použit v bakalářské práci ŠEBESTA, L. *Aktualizační prostředky v Televizních novinách.*

11. července 2011, 14:37

„Zákon sjednocuje paragrafy roztroušené doted' v různých normách, vykládá je přehledněji a napříč **politickým spektrem** má velkou šanci.“

14. července 2012, 9:26

„Podle premiéra Petra Nečase postup policejního prezidenta Lessyho v **kauze** kolem telefonátů s ministrem financí Kalouskem není moc důvěryhodný.“

Publicismy jsme identifikovali v 82 případech ve vzorku roku 2011 a 111 případech ve vzorku roku 2012.

3.3 Vrstvy lexikálních jednotek podle časových příznaků

Z časového hlediska rozlišujeme v lexikální zásobě vrstvy nacházející se na periferii slovní zásoby – slova zastarávající a slova nová.¹⁹⁹ Lexikální zásoba je dynamicky se vyvíjejícím systémem, který se v závislosti na čase neustále mění. V důsledku toho se do systému dostávají nová pojmenování, jiná ustupují do periferie, popř. zcela zanikají.²⁰⁰ Tento proces probíhá neustále a je odrazem zejména společenského vývoje.²⁰¹

Z důvodu nepřetržitého vývoje je hodnocení slov podle časové platnosti poměrně složité, často i značně subjektivní. Stabilnější je jádro slov zastaralých, které uchovává starší generace. Vrstva slov nových je nestabilní, jako nové nebývá slovo pocit'ováno dlouho.²⁰²

3.3.1 Zastaralé lexikální jednotky

Jde o lexikální jednotky, které se přestaly užívat, popř. jsou z užívání vytlačovány. Může se jich užít pro potřeby aktualizace vyjádření, z důvodů

---

¹⁹⁹ Karlík a kol. 2012, s. 94.

²⁰⁰ Hradilová 2013, s. 99.

²⁰¹ Hauser 1980, s. 40.

²⁰² Tamtéž, s. 41.

věcných, stylistických i expresivních.²⁰³ Mezi zastaralé lexikální jednotky řadíme archaismy a historismy.²⁰⁴

3.3.1.1 Archaismy

Jako archaismy označujeme takové jednotky, které ustupují novějšímu, v současné době běžnějšímu pojmenování.²⁰⁵ Příznakovost archaismu je dána jeho srovnáním s časově neutrálním ekvivalentem.²⁰⁶

Podle míry jejich zastarání je můžeme dělit na jednotky zastarávající a zastaralé. Zastarávající jednotky se postupně přestávají používat, avšak zachytit je lze v rámci pasivní (někdy i aktivní) slovní zásoby starších generací. Zastaralé jednotky ze slovní zásoby vymizely.²⁰⁷

V naší práci k vnitřnímu dělení archaismů přihlížet nebudeme, neboť obě skupiny jsou z našeho pohledu příznakové, a považujeme je tedy za aktualizací prostředky.

Archaismy identifikujeme za pomoci SSČ, který u nich uvádí zkratku zast.²⁰⁸ Jelikož SSČ není zdaleka tak obsáhlým slovníkem jako SSJČ a PSJČ, neuvádí všechny výrazy, které považujeme za archaismy. V případě, že SSČ daný výraz neuvádí, hledáme jej v SSJČ, v případě neúspěchu v PSJČ, které u archaismů uvádí znak †.

Příklady:

21. července 2011, 13:02

„V Bruselu se koná mimořádný summit eurozóny, jeho hlavní cíl - zachránit Řecko a **potazmo** další státy od šířící se dluhové nákazy.“

10. července 2012, 37:27

„Ani jeden obchod, žádná pošta a za **humny** nekonečné řady větrníků.“

---

²⁰³ Hauser 1980, s. 41.

²⁰⁴ Jílek 2005, s. 18-19.

²⁰⁵ Karlík a kol. 2012, s. 94.

²⁰⁶ Hradilová 2013, s. 100.

²⁰⁷ Jílek 2005, s. 19.

²⁰⁸ SSČ u zkratky zast. uvádí vysvětlivku zastarávající slovo. Toto označení chápeme jako synonymum k archaismu.

Při analýze jsme objevili 9 archaismů ve vzorku z roku 2011 a 14 ve vzorku roku 2012.

3.3.1.2 Historismy

Historismy se v současném jazyce vyskytují už jen velmi málo, ojediněle v textech odborných a uměleckých. Přestalo se jich užívat, protože zanikla skutečnost, kterou označovaly.²⁰⁹ S jejich výskytem se lze setkat v historických a dějepisných textech, často zde plní úlohu termínů.²¹⁰ Historismy, které jsou užity v kontextu minulých dob a zachovávají si čistě svou pojmenovací funkci, nepovažujeme v naší práci za aktualizací a do výskytu historismů je nezapočítáváme.

Historismy identifikujeme na základě slovníků, kde jsou označeny zkratkou hist.²¹¹ Pokud některý výraz nenajdeme v SSČ, vyhledáme jej v SSJČ, následně v PSJČ.

Historismus v analyzovaném vzorku identifikován nebyl, jako příklady uvádí Čechová slova platněř, infanterista, jirchář.²¹²

3.3.2 Neologismy

Neologismy jsou lexikální jednotky uživateli jazyka hodnocené jako nové ve vztahu k ostatním jednotkám patřícím do lexikálního systému.²¹³ Taková slova nejsou prozatím pevně usazena v povědomí všech uživatelů jazyka, popř. jsou alespoň stále jako nová hodnocena. Příznak novosti postupně slábne, začínají se používat s vyšší frekvencí a pomalu se stávají platnou součástí lexikálního systému. Proces ztracení příznaku novosti bývá různě rychlý, některá nová slova se v jazyce neuchytí vůbec a zaniknou.²¹⁴

---

²⁰⁹ Hubáček 1987, s. 96.

²¹⁰ Mistrík 1985, s. 73.

²¹¹ U zkratky hist. slovníky uvádějí vysvětlivku historie, historický. Pro potřeby naší práce považujeme tyto výrazy za synonyma k termínu historismus.

²¹² Čechová a kol. 2008, s. 170.

²¹³ Hradilová 2013, s. 99.

²¹⁴ Karlík a kol. 2012, s. 95.

Mezi jednotky, které nemají potenciál stát se obecně užívané a vejít do běžné součásti lexikálního systému, patří neologismy neperspektivní (nepřijaté náhrady za jiná slova), pojmenování okazionální (slova příležitostná, nahodilá), autorská slova (vytvořena pro potřeby určitého díla), pojmenování etapová a módní (označení nových plastických hmot apod.).²¹⁵ I když se tyto jednotky nikdy nedostanou do neutrální slovní zásoby, v širším pojetí je řadíme mezi neologismy. V užším pojetí počítáme pouze s jednotkami perspektivními, které „1. musí odpovídat požadavkům jazykového systému, 2. nejsou účelově vytvořené pro jednorázové použití, 3. jejich perspektivnost prověří kolektivní užívání.“²¹⁶

V naší práci nerozlišujeme, zda jde o výrazy perspektivní či neperspektivní, neboť se nepovažujeme za dostatečně kompetentní k posouzení, jestli se konkrétní neologický výraz stane v budoucnu součástí lexikálního systému.

Podle způsobu vzniku rozlišujeme neologismy slovotvorné (tvořené zejména odvozováním), souslovné (nová spojení slov běžných)²¹⁷, frazeologické (vznik nových, popř. aktualizace stávajících frazeologismů) a sémantické (nové významy běžně užívaných slov).²¹⁸ Nejčastěji se neologismy dostávají do našeho jazyka přebíráním z cizích jazyků, následuje tvoření z domácích slovních základů a přehodnocování sémantiky známých slov.²¹⁹

Díličí členění neologismů jsme uvedli pro představu, jaké jednotky mezi neologismy patří, avšak v naší práci je nebudeme dále rozlišovat, neboť cílem naší práce není zjištění, jakých neologismů se ve zpravodajství užívá nejčastěji. Výjimku jsme se rozhodli učinit jen v případě frazeologických neologismů, neboť tuto kategorii považujeme za nejnápadnější. Publicisté aktualizují existující frazeologismy, popř. vytváří zcela nové jednotky kvůli snaze o neotřelé vyjadřování.²²⁰

Vznik neologismů má příčiny vnitrojazykové i mimojazykové. Za mimojazykové příčiny považujeme potřebu pojmenovávat nově vznikající

---

²¹⁵ Filipec, Čermák 1985, s. 99.

²¹⁶ Jílek 2005, s. 19.

²¹⁷ Hauser 1980, s. 46.

²¹⁸ Jílek 2005, s. 20.

²¹⁹ Mistrík 1985, s. 76.

²²⁰ Junková 2010, s. 180.

skutečnosti, odlišení společenských procesů (např. potřeba diferenciacie terminologie obalové techniky), generační rozdíly a prestiž autora. Vnitrojazykové důvody pro vznik neologismů jsou odstranění variant, polysémie a homonymie, potřeba stylového a významového odlišení, experimentování.²²¹

Zejména v oblasti odborné a publicistické vznikají neologismy kvůli potřebě pojmenovat novou skutečnost,²²² odborné neologismy nepovažujeme v našem vymezení za aktualizaci (viz výše) a v naší práci jejich výskyt nesledujeme. Kromě neologismů terminologické povahy se v publicistických textech vyskytují i neologismy sloužící k aktualizaci vyjádření, jejich podstatnými rysy jsou neobvyklost, zvláštnost, překvapivost.²²³ Neologismy vznikají i v uměleckém stylu, kde je důležitá jejich funkce ozvláštňit text novým, neotřelým výrazem.²²⁴ Takové neologismy, které v publicistickém textu slouží k aktualizaci, popř. ozvláštňení textu, jsou v souladu s naším vymezením aktualizace (viz výše) a jejich výskyt sledujeme.

*„Neologismy vztahujeme vždy k současnosti. Protože okamžitý stav po této stránce vlastně neznáme (nemůžeme říci, které slovo právě teď vzniklo), hodnotíme jako neologismus pojmenování, které se objevilo nedávno, od jehož vzniku nás dělí nepříliš velký časový odstup.“*²²⁵ Identifikace neologismů není jednoduchá, jak vyplývá z předcházející definice, okamžitý stav neznáme a slovníky nejsou schopné zachytit nejnovější změny ve slovní zásobě. *Slovník neologizmů 1*²²⁶ zachycuje novou slovní zásobu v rozmezí let 1985-1995, jeho pokračování *Slovník neologizmů 2*²²⁷ je zaměřen na roky 1996-2002. V naší práci však analyzujeme vzorek zpravodajských textů z let 2011 a 2012, proto práci se zmíněnými slovníky nepovažujeme za vhodnou. Další možností jak identifikovat neologismy je porovnání lexikálních jednotek s nálezem elektronické databáze Neomat, její nejnovější vrstva přístupná veřejnosti však zahrnuje rok 2005, novější verze k dispozici není, proto ani takové řešení nepovažujeme za nejvhodnější. Pro identifikaci neologismů jsme nakonec

---

²²¹ Filipec, Čermák 1985, s. 99.

²²² Hubáček 1987, s. 97.

²²³ Staněk 2002.

²²⁴ Hubáček 1987, s. 97.

²²⁵ Hauser 1980, s. 44.

²²⁶ Martincová a kol. 1998.

²²⁷ Martincová a kol. 2004.

zvolili kritérium frekvence výskytu dané lexikální jednotky, neboť Hauser uvádí, že neologismy patří ke slovům s řídkým výskytem.²²⁸

Pro identifikaci neologismů jsme nejprve vybrali náhodný vzorek sta slov ze Slovníku neologismů 2, u nichž jsme zjišťovali průměrnou frekvenci výskytu na milion slov v korpusu SYN2005, který obsahuje texty z let 2000-2004. Rozdíl mezi nejstarším zachyceným rokem ve Slovníku neologismů 2 (1996) a nejnovějším zachyceným rokem v korpusu SYN2005 (2004) je osm let. Prací se Slovníkem neologismů 2 a korpusem SYN2005 jsme zjistili, že slovo s nejvyšším průměrným výskytem na milion slov v námi náhodně vybraném vzorku je hitparáda s 3,21 výskyty.²²⁹ Průměrný počet výskytů slova hitparáda chápeme jako hranici pro ověření toho, zda lexikální jednotka z našeho vzorku Událostí je neologismem či nikoliv. Pro ověřování lexikálních jednotek zachycených v Událostech však nelze užít korpusu SYN2005, neboť mezi naším vzorkem a korpusem je příliš velký časový rozdíl (12 let). Využijeme tedy korpusu SYN2010, který má podobnou velikost jako SYN2005, ale zachycuje texty z let (2005-2009). Největší odchylka mezi korpusem SYN2010 a naším vzorkem Událostí (2012) je sedm let, což je srovnatelný časový rozdíl jako mezi Slovníkem neologismů 2 a SYN2005. Za neologismy tedy považujeme lexikální jednotky s průměrnou frekvencí výskytu na milion slov v korpusu SYN2010 nižší než 3,21. Víme, že námi zvolený způsob není zcela bezchybný, avšak pro potřeby naší bakalářské práce jej považujeme za dostatečný.

Příklady:

24. července 2011, 20:18

„Dávno už to nejsou jen tzv. **paštikáři**.“

19. července 2012, 22:22

---

²²⁸ Hauser 1980, s. 58.

²²⁹ Pouze sedm z ověřovaných sta slov přesáhlo v korpusu SYN2005 hranici jednoho výskytu na milion slov, proto výskyt slova hitparáda (3,21) považujeme za vhodnou hranici, u které se již o neologismus nejedná, neboť rozdíl frekvence výskytu slova hitparáda a ostatních námi ověřovaných slov ze Slovníku neologismů 2 je značný.

„A někdy pomohou i někteří **věčkaři**, jako třeba včera při hlasování o nedůvěře Milan Šťoviček.“

3.3.2.1 Frazeologické neologismy

Příklady:

24. července 2011, 7:55

„V české historii zase nachází inspiraci pro řešení **muslimské otázky**.“

18. července 2012, 37:54

„Němci prožívají vrchol **fotbalové horečky**.“

Naším kritériím pro neologismy vyhovovalo 45 výrazů z roku 2011 a 49 výrazů z roku 2012, z toho oba vzorky obsahovaly šest neologismů frazeologických.

3.4 Vrstva lexikálních jednotek expresivních

Expresivní lexikální jednotky (citově zabarvené, emocionální) nesou stejně jako slova nociónální svůj věcný význam, navíc však vyjadřují i citový vztah původce textu k tomu, co je pojmenovááno.²³⁰ Expresivnost je konotativní rys stojící v opozici oproti racionálnosti.²³¹

Expresivního příznaku mohou nabývat slova všech stylových oblastí kromě termínů (viz výše).²³² Emocionálních slov se často užívá ve stylu prostě sdělovacím, v umělecké oblasti i publicistice.²³³ V české žurnalistice v posledních dvaceti letech narůstá počet užitých expresivních prostředků. Jde o tendenci související s konverzacionalizací a kolokvializací veřejného

---

²³⁰ Hubáček 1987, s. 100-101.

²³¹ Čechová 2005.

²³² Hauser 1980, s. 51.

²³³ Hubáček 1987, s. 101.

diskurzu (vývoj norem veřejné komunikace).²³⁴ Emoce v žurnalistických textech podporuje jeho persvazivní a formativní působení, ovlivňuje myšlení adresátů a působí na jejich city.²³⁵

U expresivních lexikálních jednotek rozlišujeme expresivitu inherentní, adherentní a kontextovou. Hauser rozpracovává pouze inherentní expresivitu, neboť nepovažuje pro lexikologii za nezbytné zabývat se příznaky vyplývajícími z užití slova.²³⁶ V naší práci se však zabýváme analýzou textu jako celku, bereme v potaz i kontext, do kterého jsou lexikální jednotky zasazeny, proto se zabýváme i expresivitou adherentní a kontextovou. Hauser u expresiv uvádí i druhý způsob členění a to podle druhu expresivního příznaku, takové členění však pro naši práci považujeme za nadbytečné. Zda jde v konkrétním případě o pozitivní či negativní druh citového příznaku, nemá žádný vliv na aktualizační potenciál lexikální jednotky.

3.4.1 Expresivita inherentní

Lexikální jednotka inherentně expresivní má svůj expresivní příznak i bez konkrétního kontextu.²³⁷ Expresivita je vnitřně spjatá s její podobou. Uvnitř kategorie rozlišujeme expresivitu hláskovou, slovtvornou a lexikálně sémantickou.²³⁸

Hlásková expresivita je dána neobvyklým uskupením hlásek uvnitř konkrétní lexikální jednotky. Hlásky se vyskytují ve spojení nezvyklém pro neutrální slovní zásobu (např. -ajs/-ajz; hlásky tvořící se na předním patře jako ň, ť, ď, j pojící se se samohláskami zadní řady, např. u.).²³⁹

Mezi lexikální jednotky se slovtvornou expresivitou řadíme deminutiva (slova zdrobnělá), augmentativa (slova zveličená), adjektiva označující zesílení nebo zjemnění původní vlastnosti, názvy nositelů vlastností vyznačujících se

---

²³⁴ Mrázková 2013, s. 200.

²³⁵ Minářová 2011, s. 233.

²³⁶ Hauser 1980, s. 48-49.

²³⁷ Jelínek 1963.

²³⁸ Hauser 1980, s. 49.

²³⁹ Jílek 2005, s. 21.

nápadným znakem, názvy osob obsahující zápornou předponu, za augmentativní můžeme považovat také předpony *arci-*, *erc-*, *obr-*.²⁴⁰

Lexikálně sémantická expresivita se váže na základní význam lexikální jednotky, ten totiž sám označuje skutečnosti, které vyvolávají citové hodnocení. Řadíme sem citoslovce vyjadřující vůli a emoce, onomatopoeia (zvukomalebná slova) a od nich odvozená slova i lexikální jednotky, jejichž expresivita vyplývá přímo z jejich významu.²⁴¹

Při identifikaci inherentně expresivních lexikálních jednotek s aktualizačním potenciálem nepřihlížíme k jejich vnitřní diferenciaci, neboť aktualizační potenciál mají všechny skupiny dílčího členění. O příslušnosti k inherentní expresivitě jsme rozhodovali sami bez použití slovníků či jiných pomocných prvků, neboť „*tento typ je možno poznat zpravidla zřetelně už jazykovým povědomím...*“²⁴² Avšak některé lexikální jednotky náležející svou formou k inherentní expresivitě jsme k prostředkům s aktualizačním potenciálem nezapočítávali. Existují totiž deminutiva, která mají výhradně pojmenovací funkci, popř. jejich význam zcela lexikalizoval.²⁴³ Ze vzorku tedy vyloučíme slova jako *lavička* (ve významu k sezení v parku) nebo odborné termíny jako *výřeček malý* (*otus scops* – druh sovy z čeledi puštíkovitých) apod.

Pokud bychom dodrželi vnitřní členění inherentně expresivních jednotek, museli bychom vyřešit problém s jejich nejednotným řazením. Některé jednotky by bylo nutné zařadit do více dílčích kategorií současně, např. expresivita vyplývající z hláskových změn uvnitř lexikální jednotky je totiž někdy součástí procesu derivace „*a nejednou s expresivní povahou přípony tvoří celkovou expresivitu výrazu (tak např. expresivita substantiv typu *tlust'och*, *mlad'och* je charakterizována nejenom příponou *-och*, nýbrž současně i střídáním *t – t'*, *d – d'* před zadní samohláskou o mezi slovem základním – *tlustý*, *mladý* – a odvozeným substantivem)*.“²⁴⁴ Obdobný problém nastává u slova *blbec*, slovo *blb* má lexikálně sémantickou expresivitu, ale slovo *blbec* obsahuje i expresivní sufix *-ec*.

---

²⁴⁰ Hauser 1980, s. 49.

²⁴¹ Tamtéž, s. 50.

²⁴² Jelínek 1963.

²⁴³ Štícha 1978.

²⁴⁴ Zima 1961, s. 14.

Další problém nastává při zařazení slov onomatopoických, která Zima řadí mezi lexikálně neexpresivní.²⁴⁵ Tvrdí, že ke zvukomalebným výrazům neexistují příslušná neutrální synonyma, proto neobsahují expresivitu související s významem slova. Dále však uvádí, že se taková slova vyznačují hláskovou nápadností (např. kukat), takže jim příbuznost se slovy inherentní expresivity přiznává.²⁴⁶

Pokud bychom dodržovali dílčí členění, museli bychom ve výše zmíněných případech započítat slovo do více kategorií současně, což by ovlivnilo výsledky průměrného výskytu inherentně expresivních lexikálních jednotek, popř. bychom museli pro takové jednotky vytvořit zvláštní kategorii. Z hlediska aktualizace však dílčí diferenciaci není nutná, čímž se vyhneme i problémům s nejednotným řazením.

Příklady:

23. července 2011, 27:42

„Starosta se teprve před nedávnem omluvil a město k **pomníčku** přistavilo cisternu na zalévání.“

12. července 2012, 30:48

„Totožnost **holčičky** už potvrdily předběžné testy.“

Ve vzorku roku 2011 jsme identifikovali 72 výrazů příslušejících k inherentní expresivitě, vzorek z roku 2012 obsahoval 88 takových výrazů.

3.4.2 Expresivita adherentní

Základní význam slova je neexpresivní, avšak jednotka může být polysémní a nést další významy, které mají expresivní příznak.²⁴⁷ Význam

---

²⁴⁵ Zima 1961, s. 33.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 37-40.

²⁴⁷ Jelínek 1963.

nesoucí expresivní příznak označujeme jako lexikalizovaný přenesený význam.²⁴⁸

Ke správné identifikaci výrazů s adherentní expresivitou je zapotřebí „*kombinovat metodu onomaziologickou, zjišťující posuny slova z jedné oblasti pojmenování do druhé, a sémaziologickou, umožňující hledat k danému významu synonyma.*“²⁴⁹ Při identifikaci v naší práci vycházíme z významu uvedeného u konkrétní jednotky v SSČ, který považujeme za lexikalizovaný. V případě přenesení lexikalizovaného významu započítáváme jednotku ke kategorii aktualizačních adherentních expresiv.

Příklady:

21. července 2011, 10:13

„Éra raketoplánů po 30 letech končí, teď už je čekají jenom cesty do jednotlivých muzeí, vesmírem budou místo nich **putovat** soukromé stroje, třeba tahle raketa.“

13. července 2012, 43:49

„Jeden z nich byl v těchto místech a v případě nebezpečí měl sloužit komunistickým **pohlavárům.**“

Jednotky příslušející k adherentní expresivitě se vyskytovaly ve 37 případech ve vzorku z roku 2011 a 42 případech ve vzorku z roku 2012.

3.4.3 Expresivita kontextová

Expresivitu lze dosáhnout také užitím slova v neobvyklém prostředí, tedy když se slovo z jedné funkční oblasti přeneslo do jiné.²⁵⁰ V takovém případě jde o „*úmyslné nenáležitě užití jazykové jednotky v širším smyslu slova (nemusí jít tedy pouze o jednotku lexikální) v rámci stylové sféry (...), pro kterou není*

---

²⁴⁸ Karlík a kol. 2012, s. 95.

²⁴⁹ Jelínek 1963.

²⁵⁰ Bečka 1948, s. 50.

*určená, obvyklá.*²⁵¹ V textech může sloužit jako prostředek dosažení slovního humoru či ironického vyjádření.²⁵²

Pokud bychom při identifikaci prostředků kontextové expresivity doslovně dodržovali výše uvedenou definici, potom by do této kategorie expresivity patřily téměř všechny lexikální jednotky z taxonomie prostředků s aktualizacním potenciálem, kterou jsme pro potřeby naší práce vytvořili. Jelínek uvádí, že expresivita v tomto pojetí splývá „s *nápadností vyjádření vůbec, a tím se její hranice rozšířily téměř na všechny výrazové prostředky, které se nějak odlišují od neutrálního pozadí.*“²⁵³ Z tohoto důvodu musíme provést jisté omezení a soustředíme se výhradně na jednotky, jejichž užitím autor textu dosahuje ironie nebo slovního humoru, zároveň však musí být zachována výrazová nápadnost v daném kontextu.

Zda jde o lexikální jednotku užitou ironicky, popř. v žertovném slova smyslu v naší práci nerozlišujeme, neboť toto rozlišení nemá žádný vliv na aktualizacní potenciál. Na základě výše uvedené definice jsme schopni o příslušnosti dané jednotky ke kontextové expresivitě rozhodnout sami.

Užití kontextové expresivity jsme v námi analyzovaném vzorku nezaznamenali. Jílek uvádí jako příklad následující větu: „Na tiskovou konferenci přišel ministr vnitra se svými zbrojnoši...“²⁵⁴

3.5 Vrstva lexikálních jednotek cizích

Česká slovní zásoba je z hlediska svého původu smíšená, větší část lexémů tvoří slova domácího původu, menší část je tvořena lexémy původu cizího.²⁵⁵ Vrstva cizích lexikálních jednotek není jednotná, vnitřně ji rozdělujeme podle míry přizpůsobení, stáří přejetí, funkce a podle jazyka, z kterého bylo slovo přejato.²⁵⁶

Pro naši práci považujeme za nejdůležitější členění dle míry přizpůsobení. Cizí lexikální jednotky se podle míry svého přizpůsobení

---

²⁵¹ Jílek 2005, s. 23.

²⁵² Tamtéž.

²⁵³ Jelínek 1963.

²⁵⁴ Jílek 2005, s. 23.

²⁵⁵ Čermák 2010, s. 203.

²⁵⁶ Hauser 1980, s. 51.

domácím jazyku nachází na ose, za jejíž krajní body považujeme slova zcela přizpůsobená a slova zcela nepřizpůsobená. První skupina lexikálních jednotek je přizpůsobená natolik, že si jejich cizí původ neuvědomujeme.²⁵⁷ Takové lexikální prostředky za aktualizací nepovažujeme.

Mezi oběma krajními póly se nachází slova přejatá, která jsou stále pocíťována jako cizí, z hlediska běžného uživatele jazyka totiž pojmenovávají méně obvyklé jevy.²⁵⁸ Užívá se pro ně označení částečně přizpůsobené lexikální jednotky a jejich typickým znakem je rozkolísaný pravopis (např. marketing i marketink).²⁵⁹ Slova zdomácnělá i částečně přizpůsobená mohou náležet i k jádru slovní zásoby.²⁶⁰ Za lexikální jednotky s aktualizacím potenciálem je tedy v naší práci nepovažujeme a jejich výskyt nesledujeme.

Na opačné straně osy od slov zcela přizpůsobených stojí slova nepřizpůsobená, mezi nimiž rozlišujeme slova cizích reálií a slova citátová.²⁶¹ Slova cizích reálií bývají někdy nazývána také jako exotická, patří k nim označení cizích měn, jídel, zeměpisných zvláštností apod. Pro postavení těchto slov v domácí lexikální zásobě jsou rozhodující mimojazyková kritéria, pokud pronikne znalost jejich denotátů do běžného povědomí uživatel jazyka v našem prostředí, ztrácí se jejich cizí příznak.²⁶² Hranice mezi slovy částečně přizpůsobenými a nepřizpůsobenými je tedy plynulá.²⁶³ Jelikož pro skutečnosti, které označují slova cizích reálií, nemáme v domácím jazyce jiná označení a přechod mezi slovy přizpůsobenými a nepřizpůsobenými je v neustálém vývoji, nezapočítáváme ani tato slova do prostředků s aktualizacím potenciálem a v naší práci je z analýzy vyloučíme.

Druhou skupinu slov nepřizpůsobených tvoří citátová slova. Jde o lexikální jednotky, které si zachovaly původní formu i výslovnost.²⁶⁴ Jejich jádro tvoří cizí lexikální výrazy víceslovné. Z komunikačního hlediska mají sekundární charakter, nejsou totiž v domácím jazyce nezbytné. Lze místo nich použít jiné více či méně odpovídající domácí výrazy.²⁶⁵ Formu citátových slov

---

²⁵⁷ Hauser 1980, s. 51-52.

²⁵⁸ Filipec, Čermák 1985, s. 121.

²⁵⁹ Karlík a kol. 2012, s. 100.

²⁶⁰ Hauser 1980, s. 52.

²⁶¹ Tamtéž.

²⁶² Hrbáček 1971.

²⁶³ Hauser 1980, s. 53.

²⁶⁴ Karlík a kol. 2012, s. 100.

²⁶⁵ Hrbáček 1971.

mohou mít i některé výrazy jednoslovné, lze je rozdělit na dvě skupiny. První skupinu tvoří slova ozdobná, která nejsou v jazyce potřebná, užívají se k dosažení intelektualizace nebo exkluzivního vyjadřování. Do druhé skupiny patří věcná označení různých skutečností, některá z nich mají domácí ekvivalenty (ale cizí vyjádření navíc mají některé průvodní vlastnosti), jiná nelze rovnocenně a jednoslovně vyjádřit za užití domácího jazyka.²⁶⁶ Hauser tvrdí, že citátová slova jsou vždy stylisticky příznaková,²⁶⁷ proto zahrneme mezi citátová slova s aktualizacím potenciálem i taková, která uplatňují především pojmenovací funkci. Dále mezi citátová slova zahrneme cizojazyčné výroky větné podoby, které mívají podobu pořekadel či přísloví,²⁶⁸ a autentické cizojazyčné výroky slavných postav označovaných jako okřídlená slova.²⁶⁹ Za aktualizací prostředky z hlediska vrstvy cizích lexikálních jednotek nepočítáme kalky (doslovné překlady)²⁷⁰ citátových slov, neboť přeložením do místního jazyka ztratily cizí příznak. Jejich výskyt zaznamenáme v podkapitole věnované frazeologismům (viz níže).

Pro svůj příznak cizosti není obtížné citátová slova v textu identifikovat, proto jsme mohli v jejich případě rozhodovat na základě uvedených definic sami.

Příklady:

15. července 2011, 16:46

„Dokument zachycující současné proměny rolí mužů a žen zároveň vyvrací předsudky, že být **single** je stigma nezodpovědných jedinců a kariéristů.“

21. července 2012, 36:24

„Hlavním odkazem pekingských her tak zůstává, že šlo o nejdražší olympijskou **show** v historii.“

---

²⁶⁶ Hrbáček 1971.

²⁶⁷ Hauser 1980, s. 54.

²⁶⁸ Hrbáček 1971.

²⁶⁹ Hauser 1980, s. 54.

²⁷⁰ Jílek 2005, s. 27.

Citátových slov jsme identifikovali 40 ve vzorku 2011 a 43 ve vzorku 2012.

3.6 Obrazná pojmenování

Obrazná vyjádření vznikají rozšiřováním počtu významů již existujících lexikálních jednotek. Jsou tedy základními prvky sémantického tvoření nových lexikálních prostředků.²⁷¹ Užívají se k označení odlišných skutečností, než jaké slova označují běžně. Skutečnost tedy není pojmenována přímo, ale oklikou přes slovo, které původně neslo jiný význam.²⁷² Užívání obrazných pojmenování je typické pro umělecký²⁷³ a publicistický styl²⁷⁴. V textech publicistického stylu naplňují nepřímá pojmenování informativní funkci, ale také upoutávají pozornost příjemců a oživují jazyk, dodávají mu naléhavost. Takové sdělení pak působí emocionálněji, procítěněji.²⁷⁵ Prostřednictvím užitých obrazných pojmenování projevuje autor svůj kladný nebo záporný vztah ke sdělované skutečnosti.²⁷⁶ Obrazná pojmenování mohou mít také persvazivní funkci za předpokladu, že interpretace jejich obraznosti je jednoznačná, nikoliv otevřená jako v případě uměleckých textů.²⁷⁷ Kvůli jejich schopnosti upoutávání pozornosti příjemců a oživování jazyka je v naší práci považujeme za prostředky s aktualizacním potenciálem.

Chloupek uvádí, že mezi obrazná vyjádření metaforické povahy řadíme vedle metafor také přirovnání, metonymii, synekdochu, personifikaci a další.²⁷⁸ Hrabák metaforu a metonymii zmiňuje jako dva hlavní typy tropů²⁷⁹ a uvádí, že *„někdy se označuje termínem metafora (řeč., = přenesení) tropus vůbec. Není to však zcela správné proto, že se pak metonymie jeví jako druh metafory (což není logické). – Slovo metonymie znamená v doslovném překladu*

---

²⁷¹ Karlík a kol. 2012, s. 97.

²⁷² Bečka 1966, s. 19.

²⁷³ Hubáček 1987, s. 92.

²⁷⁴ Čechová a kol. 2008, s. 251.

²⁷⁵ Tamtéž.

²⁷⁶ Tamtéž.

²⁷⁷ Jaklová 2002.

²⁷⁸ Chloupek a kol. 1991, s. 207.

²⁷⁹ Označení metafor, metonymie (synekdochy) v poetice, jelikož jde o zastoupení jednoho pojmenování jiným. Tropý = zástupky. (Jílek 2005, s. 40.)

„přejmenování“.²⁸⁰ Nejednotnost v pojetí obrazných pojmenování panuje i v ostatní odborné literatuře, kterou jsme využili pro vytvoření taxonomie lexikálních prostředků s aktualizacím potenciálem.²⁸¹ Stejně jako Hrabák považujeme za logické rozlišování metafor a metonymií. Chápeme je tedy jako dvě základní kategorie obrazných pojmenování, od nichž se odvozují další, podřazené typy. Podrobné dílčí členění však nedodržujeme, neboť to považujeme z pohledu cílů naší práce za zbytečné. Nejde nám o zjištění, jakého podtypu metafor či metonymií se užívá nejčastěji. Výjimku činíme pouze v případě přirovnání a synekdoch. Přirovnání vydělíme z kategorie metafor kvůli jejich typické podobě a explicitnosti vyjádření (viz dále), synekdochy odlišíme od ostatních metonymických obrazných pojmenování, protože je považujeme za jejich nejvýraznější druh.²⁸² Obrazný význam nesou také frazeologické jednotky, jelikož se v této kapitole řídíme Hrabákovým rozdělením tropů, vytváříme pro frazeologismy zvláštní podkapitolu.

Ve všech případech identifikujeme obrazná pojmenování na základě níže uvedených definic. Slovník užíváme v případě odlišení aktuálních a uzuálních metafor (viz dále).

3.6.1 Metafory

Metafory vznikají přenesením názvu na základě podobnosti, tato podobnost se může projevat v tvaru, barvě, umístění, rozsahu, funkci apod.²⁸³ Společný znak vždy nemusí být důležitým znakem, ale bývá nápadný.²⁸⁴ Hrabák uvádí, že je důležité rozlišovat především metaforu lexikalizovanou²⁸⁵ a básnickou²⁸⁶.²⁸⁷

---

²⁸⁰ Hrabák 1977, s. 139.

²⁸¹ V literatuře se setkáváme s různým pojetím diferenciacie obrazných pojmenování (srov. Jílek 2005, s. 36-40, Bečka 1948, s. 90-117, Mítrík 1985, s. 135-145, Karlík a kol. 2012, s. 97-99, Hrabák 1977, s. 139-156, Chloupek a kol. 1991, s. 207, Čechová a kol. 2008, s. 251., Junková 2010, s. 138-147, Hauser 1980, s. 71).

²⁸² Junková 2010, s. 143.

²⁸³ Krobotová 2001, s. 40.

²⁸⁴ Karlík a kol. 2012, s. 97.

²⁸⁵ Pro lexikalizované, lexikální metafory užívá Karlík označení metafory uzuální (Karlík a kol. 2012, s. 98), stejně jako Jílek (Jílek 2005, s. 37). Filipec používá obě označení (Filipec, Čermák 1985, s. 109).

²⁸⁶ S pojmem básnická metafora se setkáváme u Hrabáka. Karlík a Jílek užívají označení aktuální metafora (Karlík a kol. 2012, s. 97; Jílek 2005, s. 37.) Filipec užívá kromě označení aktuální metafora také označení metafora obrazná (Filipec, Čermák 1985, s. 109).

²⁸⁷ Hrabák 1977, s. 143.

Výskyt aktuálních metafor zaznamenáváme v uměleckých a publicistických textech, kde je jejich smyslem především zprostředkování nového vidění skutečnosti, autor se chce vyjádřit vtipně, neotřele, zajímavě.²⁸⁸ Aktuální metafory nepřenášejí pouze pojmenování, ale celý primární význam, který tvoří konotativní „pozadí“ významu přeneseného. Napětí mezi prvotním významem a novým kontextem dodává metaforickému pojmenování expresivnost.²⁸⁹

Uzuální metafory se v jazykovém systému již ustálily. Rozlišujeme lexikální metafory s funkcí pojmenovací, metafory fungující jako expresivní synonyma a další. Především u první jmenované skupiny uzuálních metafor je jejich významová spjatost s primárním významem nežádoucí, jsou samy o sobě v jazykovém systému ustálené.²⁹⁰

S výše uvedeným zařazením metafor fungujících jako expresivní synonyma v naší práci nesouhlasíme. Podle Bečky mají tyto expresivní metafory společnou „vtipnost nebo neobvyklost obrazu... Nejde tu o to přiblížit se k věci, nýbrž označit ji působivě, aby obrazné pojmenování vedle svého obsahu mělo i náležité citové zabarvení. Mnohdy je toto citové podbarvení důležitější než sám obsah, neboť ten tu nejednou ustupuje do pozadí.“²⁹¹ Z předchozího tvrzení vyplývá, že u metafor, které mají podobu expresivních synonym, není rozhodující pojmenovací funkce, ale spíše vtipnost a nezvyklost vyjádření. Z tohoto důvodu je v naší práci neřadíme k uzuálním metaforám, kterými se dále nezabýváme, neboť nemají aktualizační potenciál. Expresivní synonyma metaforické podoby započítáme do kategorie aktuálních metafor, jejichž výskyt ve zkoumaném vzorku sledujeme, neboť je považujeme za prostředek aktualizace.

Metafora je jedním z nejoblíbenějších prostředků básnického vyjadřování, některé její typy bývají vyčleňovány.²⁹² Hrabák uvádí jako hlavní typy metafory personifikaci (připisování vlastností živých bytostí neživým objektům)²⁹³, animizaci (přenos vlastnosti živé bytosti, nikoliv však lidské, na

---

²⁸⁸ Jílek 2005, s. 37.

²⁸⁹ Karlík a kol. 2012, s. 98.

²⁹⁰ Tamtéž.

²⁹¹ Bečka 1948, s. 101.

²⁹² Hrabák 1977, s. 146.

²⁹³ Svoboda 1947.

neživou věc)²⁹⁴, synestézii (přenos pojmenování typického pro jeden ze smyslů do oblasti smyslu jiného)²⁹⁵ a katachrézi (spojení z odlišných tematických oblastí, mezi částmi spojení je logický rozpor)²⁹⁶. Kromě Hrabákem jmenovaných druhů metafor započítáváme do jejich celkového výskytu také naturifikaci (přenos skutečnosti z neživé přírody, popř. světa předmětů civilizace do sféry lidské psychiky, lidských činů či úkolů)²⁹⁷ a zobecněná vlastní jména na základě podobnosti (apelativizovaná propria)²⁹⁸.

V předešlém odstavci jsme popsali, jaké prostředky do souhrnného označení metafory započítáme, ale dílčí členění z výše zmíněných důvodů nedodržujeme. Zmínili jsme také, že za aktualizaci považujeme pouze aktuální metafory. Význam užitých metafor je již zachycen ve slovníku, což využijeme jako kritérium odlišení obou typů.

Příklady:

24. července 2011, 4:02

„... a celé to nejužší centrum města zůstává takovým **městem duchů** s velmi podivnou atmosférou.“

14. července 2012, 27:58

„**Světelná tabule** umístěná na jejich stanovišti **mluví** nesmlouvavě.“

3.6.1.1 Přirovnání

Za pomoci přirovnání charakterizujeme určitou skutečnost příměrem jejího znaku k nějakému zobecněnému modelu.²⁹⁹ Podobně jako metafora funguje na principu podobnosti.³⁰⁰ Metafora však nevyjadřuje vztah podobnosti explicitně a nese více konotovaných významů, přirovnání je explicitní a má

---

²⁹⁴ Hrabák 1977, s. 147.

²⁹⁵ Filípec 1967.

²⁹⁶ Junková 2010, s. 143.

²⁹⁷ Srpová 1998, s. 119.

²⁹⁸ Jílek 2005, s. 37.

²⁹⁹ Karlík 2012, s. 72.

³⁰⁰ Junková 2010, s. 138.

zpravidla jeden význam.³⁰¹ Podoba přirovnání je ustálená, tvoří ji comparandum (kontextem daný referent), relátor (prvek přinášející do přirovnání formu predikátu), tertium comparationis (společný znak pro comparandum a comparatum), komparátor (formální znak označující vztah podobnosti), comparatum (zobecněný model).³⁰² Relátor a tertium comparationis nemusí být přítomno vždy.³⁰³ V některých případech může být vynechán i komparátor (např. Ne nepodoben králi z Pyšné princezny...).³⁰⁴

Přirovnání jsou nepříznaková ve stylu prostě sdělovacím, odkud pronikají do publicistického stylu. Autoři textů jimi chtějí navodit u čtenářů zdání hovorovosti, což bývá podpořeno také užitím expresivních, hovorových i nespisovných lexikálních prostředků.³⁰⁵ Přirovnání v textu působí nezvykle, neotřele, autor se za jejich pomoci snaží pojmenovat skutečnost jinak. Původní přirovnání vzniklá pro potřeby konkrétního textu jsou vždy aktualizovaná.³⁰⁶

Příklady:

19. července 2011, Americký Phoenix ochromila písečná bouře 0:05
„Scény jako z katastrofického filmu prožili obyvatelé Phoenixu.“

14. července 2012, 41:39

„V novém tunelu, **který má spotřebu elektřiny asi jako menší sídliště,** budou vědci především zkoumat vlivy počasí na památky.“

Ve vzorku z roku 2011 jsme napočítali 102 aktuálních metafor, z toho v 11 případech jde o přirovnání, vzorek 2012 obsahuje 110 metafor, z toho 21 přirovnání.

---

³⁰¹ Hrabák 1977, s. 143.

³⁰² Karlík 2012, s. 72.

³⁰³ Jílek 2005, s. 40.

³⁰⁴ Junková 2010, s. 138.

³⁰⁵ Tamtéž.

³⁰⁶ Tamtéž, s. 139.

3.6.2 Metonymie

Metonymie vznikají stejně jako metafory přenesením názvu, avšak v případě metonymií probíhá přenos na základě vnitřní, funkční a jiné souvislosti.³⁰⁷ Stejně jako u metafor je pro naši práci důležité rozlišovat metonymie lexikalizované (uzuální) a básnické (aktuální), neboť uzuální metonymie jsou automatizované³⁰⁸ a do prostředků s aktualizacním potenciálem je nelze započítávat.

Bečka za lexikalizované metonymie považuje takové, které vznikly „posouváním významu slova na představy příbuzné. Toto posouvání zasahuje především abstrakta děje, řidčeji pak abstrakta vlastnosti.“³⁰⁹ Jeho pojetí lexikalizovaných metonymií v naší práci akceptujeme a za lexikalizované metonymie tedy považujeme výrazy jako *výplata* (mzda), *jízda* (jezdeckvo), *hospodářství* (statek) atd.³¹⁰

Kromě rozdělení na metonymie lexikální a aktuální zmiňuje Bečka také přechodový typ. Takové metonymie bývají stručné, často se v nich vyskytuje nelogické spojení slov (např. *živit se perem, číst Němcovou* atd.)³¹¹ Bečkovo pojetí přechodového typu metonymií není přijímáno u všech lingvistů jednotně. Mistrík považuje spojení *překládat Hemingwaye* za příklad lexikalizované metonymie.³¹² Jelikož pro rozlišení aktuálních a uzuálních metonymií užíváme Bečkovo kritérium, přijímáme i jeho pojetí tzv. přechodového typu metonymií. Výše zmíněné příklady tedy nepovažujeme za plně lexikalizované a jejich výskyt sledujeme stejně jako v případě aktuálních metonymií. Jako aktualizací prostředky tedy chápeme všechny metonymie, které nejsou zcela lexikalizované.

Jílek rozlišuje metonymie strukturní (kromě původního významu má slovo i metonymický význam), kontextové (vznikající přenosem vlastního jména) a etymologické (obecné označení vzniká z vlastního jména).³¹³ V naší práci však toto dílčí členění z výše uvedených důvodů nedodržíme. Kromě

---

³⁰⁷ Brabcová 1999.

³⁰⁸ Srpová 1998, s. 120.

³⁰⁹ Bečka 1948, s. 91.

³¹⁰ Tamtéž, s. 91-92.

³¹¹ Tamtéž, s. 91.

³¹² Mistrík 1985, s. 141

³¹³ Jílek 2005, s. 38.

zmíněných kategorií započítáme pod souhrnné označení metonymie také výskyt symbolů (vyjádření abstraktního pojmu konkrétním předmětem)³¹⁴.

Příklady:

24. července 2011, 29:44

„Dnešní programová linka vede přes **Kusturicu** k rumunským filmům, pro české diváky takřka neznámým, na světových festivalech úspěšným a respektovaným.“

12. července 2012, 20:32

„... jako by se **Woodstock** konal ve Verneově Ocelovém městě.“

3.6.2.1 Synekdochy

Synekdochy chápeme jako záměrné zastoupení označení části a celku. Jde o metonymický přenos na základě rozsahových poměrů denotátů.³¹⁵ Hrabák uvádí, že rozeznáváme čtyři typy synekdochického přenesení významu: pars pro toto (část za celek), totum pro parte (celek za část), species pro genere (druh za rod), genus pro specie (rod za druh).³¹⁶ Jednotlivé typy synekdochického přenesení významu uvádíme jen pro ilustraci, jaké prostředky do této kategorie započítáváme, k dílčímu členění z výše uvedených důvodů nepřistupujeme.

Pod souhrnné označení synekdochy dále započítáváme také kvazipersonifikace (označení skupiny osob nahrazeno pojmenováním významově nadřazeného celku), které se formálně řadí mezi personifikace, ale významově jsou chápány jako metonymie, popř. synekdochy.³¹⁷ V naší práci je řadíme k synekdochám, neboť jsme pro ně vytvořili zvláštní kategorii a kvazipersonifikace svou definicí nejlépe odpovídají synekdochám typu totum pro parte.

---

³¹⁴ Srpová 1998, s. 125.

³¹⁵ Junková 2010, s. 143.

³¹⁶ Hrabák 1977, s. 151.

³¹⁷ Srpová 1998, s. 119.

Příklady:

15. července 2011, 14:54

„**Tripolis** zase mluví o boji do posledního muže.“

19. července 2012, 40:10

„Pomáhají i **ruce** brigádníků.“

Metonymií jsme identifikovali ve vzorku roku 2011 celkem 857, v 852 případech šlo o synekdochy. Takto vysoký výskyt synekdoch je způsoben započítáním kvazipersonifikací do této kategorie. Obdobně je tomu i ve vzorku z roku 2012, kde jsme identifikovali 1255 metonymií, z toho 1244 synekdoch.

3.7 Pojmenování frazeologická a idiomatická

3.7.1 Frazeologismy

Jako frazeologismy (frazémy) označujeme víceslovná pojmenování nesoucí přenesený (obrazný) význam.³¹⁸ Posuny významu bývají nejčastěji metaforické, ale frazeologismy mohou vzniknout také posuny založenými na jiných principech. Jednotlivá slova uvnitř frazeologizované jednotky jsou organizována do neměnných nebo jen omezeně modifikovatelných slovních spojení, jejich význam se liší od významu, který vyplývá z jednotlivých slov.³¹⁹ Pro každý frazeologický obrat existuje neutrální vyjádření (např. pěkné peníze – poměrně vysoká částka).³²⁰ Frazeologismy mají často expresivní charakter.³²¹

V žurnalistických sděleních probíhají u frazémů časté aktualizace, které se jeví jako motivované. Provedené modifikace a inovace frazeologismů bývají podle Minářové více či méně zdařilé.³²² Při aktualizaci dochází k porušení

---

³¹⁸ Jílek 2005, s. 60.

³¹⁹ Karlík a kol. 2012, s. 772

³²⁰ Tamtéž.

³²¹ Jílek 2005, s. 60.

³²² Minářová 2011, s. 221.

ustálenosti frazému. Frazém je sice jednotkou ustálenou, jejíž jednotlivé prvky nefungují ve stejném významu samostatně, avšak z původní frazeologické jednotky může vzejít nová komplexní jednotka.³²³

Frazeologismy lze rozlišovat podle oblasti jejich původu na tradiční frazémy lidové, kolokviální, knižní (literární), kulturní, sportovní atd.³²⁴ Z jiného pohledu je můžeme dělit podle míry frazeologizace na frazeologismy s jedním frazeologizovaným členem nebo frazeologizované jako celek.³²⁵ V naší práci se přikloníme k členění podle míry frazeologizace.

3.7.1.1 Frazeologismy s jedním frazeologizovaným členem

Tento typ frazeologismů se vyznačuje tím, že je v něm frazeologizováno pouze jedno slovo (např. vlčí mák – frazeologizováno je pouze slovo vlčí symbolizující divokost, slovo mák neneso obrazný význam).³²⁶

Řada těchto frazeologismů terminologizovala (např. výše zmíněné spojení vlčí mák), takové frazeologismy v naší práci nezapočítáváme do aktualizačních prostředků, jejich obraznost již není pocíťována, a tak je oslaben jejich aktualizační potenciál. Terminologické frazeologismy jsou ve většině případů obsažené v SSČ. Na základě jejich definice a porovnání se SSČ jsme o jejich výskytu schopni rozhodnout sami.

Příklady:

16. července 2011, 26:37

„Královská svatba roku v Londýně je sice už minulostí, ale pořád se na ní dají vydělat **pěkné peníze**.“

15. července 2012, 36:52

„Jihoafrická republika, do které směřuje víc než polovina českého vývozu na **černý kontinent**, má zájem třeba o těžební stroje.“

---

³²³ Junková 2010, s. 178.

³²⁴ Čechová a kol. 2008, s. 254.

³²⁵ Jílek 2005, s. 60.

³²⁶ Tamtéž.

Ve vzorku roku 2011 jsme našli 3 frazeologismy s jedním frazeologizovaným členem, které nepovažujeme za termíny. Ve vzorku roku 2012 jsme obdobných jednotek napočítali 6.

3.7.1.2 Frazeologismy frazeologizované jako celek

Na rozdíl od předcházejícího typu frazeologismů se tato kategorie vyznačuje frazeologizovaností všech členů pojmenování. Jílek tuto kategorii dále člení na frazémy nevětné, přechodový typ mezi nevětnými a větnými frazémy a frazémy větné.³²⁷ Slovník české frazeologie a idiomatiky (dále jen SČFI) přichází s odlišným typem dělení frazémů, rozlišuje výrazy neslovesné, výrazy slovesné a větné. V naší práci využijeme členění podle SČFI, abychom jej mohli používat při identifikaci frazémů.

3.7.1.2.1 Frazémy neslovesné

Frazémy neslovesné se od zbylých dvou kategorií odlišují absencí slovesa. Jde o frazémy „(1) *nominální (jmenné), tj. substantivní, adjektivní a zájmenné, frazémy adverbiální (v širším smyslu okolnostní, cirkumstativní) a některé číslovkové, (2) frazémy relační, tj. prepozicionální (předložkové) a konjunkční (spojkové), deiktické (zvláště složená ukazovací a odkazovací zájmena) a partikulární (částice).*“³²⁸

Příklady:

15. července 2011, 14:47

„Nabídku smíru ale pro jistotu doprovází **řinčení zbraněmi**, a to na obou stranách.“

---

³²⁷ Jílek 2005, s. 60-61.

³²⁸ SČFI 2 2009, s 9.

18. července 2012, 43:35

„S **pevnou půdou pod nohama** spřádá ruský Kubánek plány o založení rodiny.“

Neslovesných frazeologismů jsme identifikovali 40 ve vzorku 2011 a 59 ve vzorku 2012.

3.7.1.2.2 Frazémy slovesné

Za frazémy slovesné považujeme taková víceslovná pojmenování, která *„obsahují slovesa a které mají i ve své funkci a užití typicky slovesný charakter, ve větě především charakter komplexního přísudku.“*³²⁹

Příklady:

11. července 2011, 15:58

„Proti pomoci obětem se nestaví ani opozice, a tak zřejmě norma **dostane** od politiků **zelenou**.“

21. července 2012, 22:25

Tuhle maketu Bílého domu v Moskvě, ve kterém sídlí ruská vláda, **mají** táborníci pořad **na očích** jako symbol kariéry ve státních službách, na kterou mnozí z nich pomýšlejí.

Při analýze jsme zjistili 85 slovesných frazeologismů ve vzorku roku 2011 a 100 ve vzorku 2012.

3.7.1.2.3 Frazémy větné

Větné frazémy mají podobu frazeologizované hotové věty, slovesné či neslovesné, popřípadě souvětí. Řadíme mezi ně pranostiky, přísloví, pořekadla,

---

³²⁹ SČFI 3 2009, s. 9.

okřídlená slova (viz výše) apod.³³⁰ SČFI uvádí, že pojmenovat některé typy větných frazémů je obtížné, některé ani nemají ustálené a široce přijímané pojmenování. Tradice pro ně vytvořila velké množství nálepek, jež se vzájemně překrývají, např. aforismus, anekdota, hádanka, heslo, říkadlo, úsloví atd.³³¹

S ohledem na cíle naší práce není nutné dodržovat vnitřní členění větných frazeologismů, všechny jednotky identifikované podle SČFI zařadíme do souhrnné skupiny frazémy větné.

Příklady:

16. července 2011, 26:59

„Šaty dělají člověka.“

17. července 2012, 26:23

„No a teď, kdo byl dřív, vejce nebo slepice?“

Frazémy větné jsou nejméně častým typem frazeologismů vyskytujícím se v našem vzorku. V roce 2011 jsme identifikovali dva a v roce 2012 čtyři.

3.7.2 Idiomy

Idiomy bývají od frazeologismů oddělovány. Jde o jednotky, v nichž se vyskytují tzv. monokolokabilní prvky^{332, 333}. V idiomech bývají uchovávány zastaralé prvky, které mimo něj jako samostatná slova neexistují.³³⁴ Idiomy bývají v textu velice nápadné, podle výše uvedeného vymezení termínu jsme schopni je identifikovat sami.

---

³³⁰ Karlík a kol. 2012, s. 73.

³³¹ SČFI 4 2009, s. 10.

³³² Jílek tvrdí, že existuje i jiné chápání pojmu idiom, podle kterého jde o jednotky typicky se vyskytující v určitém jazyce, do jiného je není možné přeložit. V některých případech nebývají pojmy frazém a idiom chápány jako rozdílné. V různých typech náhledů na frazeologismy bývá pojem frazém spojován s rovinou formální a idiom s rovinou významovou (Jílek 2005, s. 61). Srov. Filipec, 1984.

³³³ Jílek 2005, s. 61.

³³⁴ Karlík a kol. 2012, s. 773.

V námi analyzovaném vzorku jsme výskyt idiomu nezaznamenali. Jílek uvádí příklady, mít něco za **lubem**, vzít **pochopa**, myši mají **pré**.³³⁵

---

³³⁵ Jílek 2005, s. 61.

4 Události – charakteristika pořadu a kontext jejich změny

Pořad Události je hlavní zpravodajskou relací ČT od 1. ledna 1993, kdy nahradil Zpravodajství ČTV. Zpočátku byly vysílány na kanálu ČT 1 denně od 19 hodin, později se jejich vysílací čas změnil na 19.30. Po celý rok 1993 měla ČT monopolní postavení, z čehož jí vyplynula povinnost vytvořit dvojí zpravodajství kvůli zachování názorové plurality. Druhou zpravodajskou relací byl Deník vysílaný na kanálu ČT 2.³³⁶ Zahájení vysílání komerční televize Nova³³⁷ je jedním z nejnápadnějších faktorů, který ovlivnil vývoj zpravodajství ČT, kam začaly pronikat prvky infotainmentu³³⁸. „Česká televize se zachovala zcela defenzivně a mnohé z prvků zpravodajství vnášených Novou začala automaticky přebírat, jako kdyby jediným kritériem kvality byla sledovanost. Tento způsob boje o pozornost mezi Novou a ČT nakonec skončil definitivním ústupem ČT: od září 1997 až do současnosti vysílá Události od 19.15, aby jejich první, podstatnější část vymanila ze stínu Novy (v současné době vysílá ČT Události od 19 hodin, televize Nova vysílá svou hlavní zpravodajskou relaci Televizní noviny od 19.30. – pozn. aut.).“³³⁹

Z předcházejícího tvrzení vyplývá, že zpravodajské relace ČT a Novy spolu soupeřily a že Televizní noviny měly velký vliv na změny podoby Událostí. Hlavní zpravodajská relace ČT se v průběhu času změnila několikrát, v naší práci se zabýváme změnou Událostí, která proběhla v roce 2012 po nástupu Petra Dvořáka do funkce generálního ředitele ČT. Tato proměna je považována za největší komplexní změnu od roku 1998.³⁴⁰

Petr Dvořák začal vykonávat funkci generálního ředitele ČT 1. října 2011, kdy na pozici nahradil Jiřího Janečka. Dvořák zastával obdobný post v televizi Nova od května 2003 do listopadu 2010. Nový generální ředitel krátce po svém nástupu do funkce začal s personální obměnou managementu, přičemž dvacet lidí přešlo do ČT právě z televize Nova. Tehdejší předseda

---

³³⁶ Lukeš 2002, s. 15.

³³⁷ Nova zahájila své vysílání 4. února 1994.

³³⁸ Zpravodajství obohacované o formální atraktivitu a zábavnost.

³³⁹ Veis 2002, s. 25.

³⁴⁰ Aust, 2012.

Rady ČT Milan Uhde vyslovil obavu, že příchod některých zaměstnanců z Novy negativně ovlivní podobu produkce veřejnoprávní televize.³⁴¹ Změna managementu se týkala také redakce zpravodajství, jejímž šéfredaktorem se stal 9. listopadu 2011 Petr Mrzena, který působil v letech 2006 až 2010 v televizi Nova na stejné pozici. Je tedy oprávněné tvrdit, že příchod Petra Dvořáka do ČT měl vliv na vývoj Událostí. Ostatně jejich změna byla obsažena i v kandidátském projektu Petra Dvořáka na místo generálního ředitele ČT (viz dále).

4.1 Podoba Událostí před změnami iniciovanými Petrem Dvořákem

Jako vzorek Událostí před nástupem Petra Dvořáka do funkce generálního ředitele ČT nám slouží druhý a třetí týden července 2011 (11. – 24. července). Během tohoto období se v moderování pořadu vystřídaly čtyři dvojice – Marcela Augustová a Bohumil Klepetko (11. a 12. července), Iveta Toušlová a Bohumil Klepetko (13. – 17. července), Marcela Augustová a Josef Maršál (18. – 20. července) a Jolana Voldánová s Josefem Maršálem (21. – 24. července).

Relace začínala vždy v 19 hodin, její průměrná délka byla 30,5 minut. Vysílána byla synchronně na kanálech ČT 1 a ČT 24. V naší sledovaném čtrnáctidenním vzorku bylo odvysíláno celkem 282 zpravodajských příspěvků³⁴², průměrně na jednu relaci tedy připadá 20 zpráv³⁴³.

Po Událostech následují Branky, body, vteřiny, poté Předpověď počasí. V naší práci se však zaměřujeme výlučně na pořad Události, i když je spřízněnost jmenovaných pořadů patrná, považujeme je za tři samostatné pořady.

---

³⁴¹ FSK (redakční přezdívka) 2012.

³⁴² Údaj nezahrnuje dvě zprávy, které byly z analýzy vyloučeny. Obě hodnotíme jako sebepropačnické kvůli jejich získávacímu potenciálu. Česká televize v nich informuje o novém webu kanálu ČT 24 (11. 7. 2011) a o aplikaci ČT pro tablety (21. 7. 2011). Naopak zahrnut v číselném údaji je zpravodajský příspěvek, který byl analyzován pouze zčásti. Reportážní část příspěvku natáčel slovensky hovořící redaktor (23. 7. 2011), naše práce se však zaměřuje výhradně na český jazyk.

³⁴³ Po zaokrouhlení na celá čísla.

Události začínají úvodní grafikou, po které následuje seznámení diváků s obsahem pořadu v podobě tří fleší představujících témata, která budou v průběhu pořadu odvysílána. Po skončení fleší následuje druhá část grafiky, poté se dva u stolu sedící moderátoři přivítají s diváky a některý z nich začne číst první zprávu. Po jejím uvedení moderátorem následuje přehrání odpovídající natočeného materiálu. Po několika zpravodajských příspěvcích následuje většinou sebepropagační příspěvek³⁴⁴, který má podobu upoutávky na jiný pořad ČT (Události, komentáře, Otázky Václava Moravce apod.) nebo na vysílání pořadu vztahujícího se k předchozí zprávě (vysílání dokumentu o havárii jaderné elektrárny ve Fukušimě apod.). Po dalších standardních zpravodajských příspěvcích následuje blok krátkých zpráv z domova. Přibližně v polovině pořadu moderátoři prostřednictvím fleší představí další témata, která budou obsahem druhé části pořadu. Po několika zpravodajských příspěvcích následuje druhý blok krátkých zpráv, tentokrát se zahraniční tematikou. V druhé polovině bývá odvysílán také druhý, popř. i třetí sebepropagační příspěvek. Po skončení poslední zprávy se moderátoři rozloučí s diváky a je odvysílána závěrečná grafika.

4.2 Podoba Událostí po změnách iniciovaných Petrem Dvořákem

Petr Dvořák nastínil změny, jež chce provést v hlavní zpravodajské relaci ČT ve svém kandidátském projektu, kde uvádí, že zpravodajství televize veřejné služby musí „*být schopno vytvářet alternativu komerčnímu typu zpravodajství, a to jak obsahovými, tak i formálními prostředky. Základním problémem k řešení v nejbližší době je stav hlavní zpravodajské relace České televize Události, která se svou sledovaností propadla hluboko pod úroveň zpravodajství obou velkých komerčních televizí.*“³⁴⁵

Sledovanost Událostí po změně jejich podoby skutečně vzrostla, v prvním čtvrtletí roku 2013 se hlavní zpravodajská relace ČT stala druhou nejsledovanější v ČR. Podle šéfredaktora zpravodajské redakce Petra Mrzeny

---

³⁴⁴ Jelikož sebepropagační příspěvky nepovažujeme za zpravodajské, do analýzy jsme je nezahrnuli.

³⁴⁵ Dvořák 2011, s. 22.

toho Události dosáhly „bez příspěvků, které jsou spíše zajímavé či zábavné než významné a užitečné. To může část diváků odradit, ovšem takové jsou naše mantinely zpravodajství veřejné služby.“³⁴⁶ S tím ale nesouhlasí někteří mediální odborníci, Jaromír Volek uvádí, že v Událostech dostávají prostor „oddychová témata, která neposkytují ani občanský servis, ani neotevírají nové agendy.“³⁴⁷ Oddychová a zábavná témata ovlivňují také jazyk zpravodajství, na divákovu pozornost tak působí „dialogičnost a neformálnost projevů, užití jazykových prostředků z různých stylových vrstev, expresivních prostředků a neologismů, zkratkovitost a eliptičnost, ironie a nadsázka, hravost, provokativnost...“³⁴⁸ Náš zájem o výskyt aktualizačních jazykových prostředků v souvislosti s proměnou Událostí tak považujeme za opodstatněný.

Události se v nové podobě začaly vysílat 1. dubna 2012, náš analyzovaný vzorek obsahuje 14 relací vysílaných ve druhém a třetím týdnu července téhož roku.

Události po změně své podoby moderuje jeden hlavní moderátor, druhý moderátor uvádí pouze tzv. „naše téma“, které dostává více prostoru než standardní zpravodajské příspěvky. Na pozici hlavního a druhého moderátora se střídají Aneta Savarová, Marcela Augustová, Jolana Voldánová a Jakub Železný. Aneta Savarová byla v námi analyzovaném vzorku ve dvou případech hlavní moderátorkou a rovněž dvakrát zastávala pozici druhého moderátora. Ostatní moderátoři se na obou pozicích vystřídali čtyřikrát.

Relace začíná vždy v 19 hodin synchronně na kanálech ČT 1 a ČT 24. Její průměrná délka ve všední den je 47 minut a 40 sekund, o víkendových dnech pak 43 minut a 15 sekund. Další změnou oproti roku 2011 je tedy prodloužení vysílacího času Událostí. V námi sledovaném čtrnáctidenním vzorku bylo odvysíláno celkem 307 zpráv, což znamená průměrně 22 zpravodajských příspěvků³⁴⁹ v jedné relaci.

Před samotným začátkem hlavní zpravodajské relace bývá odvysílán pořad Události za okamžik, kdy moderátor Událostí upozorní na vybranou zprávu, která bude později obsahem hlavní zpravodajské relace, poté osloví moderátora předpovědi počasí přítomného ve studiu, ten seznámí diváky

---

³⁴⁶ ČT 24, 2013.

³⁴⁷ ČT 24, 2013.

³⁴⁸ Pravdová, 2003.

³⁴⁹ Po zaokrouhlení na celá čísla.

s aktuální předpovědí. Události za okamžik a počasí považujeme i přes jejich spřízněnost s hlavní zpravodajskou relací za samostatný pořad, proto jej do analýzy nezahrnujeme. Obdobně činíme i u pořadu Branky, body, vteřiny, jenž následuje po Událostech.

Samotný pořad Události začíná úvodní grafikou, po které moderátor prostřednictvím fleší představí divákům tři témata probíraná v první polovině pořadu. Následuje druhá část grafiky, po jejímž skončení moderátor stojící ve virtuálním studiu pozdraví diváky a uvede první probírané téma vyznačující se oproti dalším zprávám delší stopáží. Součástí hlavního tématu bývá i živě přenášený rozhovor moderátora a respondenta s blízkým vztahem k probíranému tématu. Následují různě dlouhé zpravodajské příspěvky s rozmanitou tematikou, v obou částech pořadu proložené sebepropagačním materiálem. V druhé polovině je opět jednomu tématu věnována větší pozornost, příspěvek prezentuje druhý moderátor, který do relace jinak nezasahuje. Po skončení tzv. „našeho tématu“ zůstává ve studiu přítomen jen hlavní moderátor, který naváže dalším příspěvkem. V závěru pořadu moderátor nastíní obsah Událostí vysílaných následující den a přivítá ve studiu moderátora sportovního zpravodajství. Moderátoři spolu vedou rozhovor o obsahu pořadu Branky, body, vteřiny. Následně se moderátor Událostí rozloučí s diváky a pořad je ukončen závěrečnou grafikou.

5 Metodika analýzy Událostí

Námi analyzovaný vzorek pořadu Události obsahuje celkem 28 relací, 14 z roku 2011 (11. – 24. července) a 14 z roku 2012 (9. – 22. července). Vzorek jsme takto omezili z několika důvodů. Porovnání dvoutýdenního vzorku z obou sledovaných let považujeme za dostatečně reprezentativní a pro bakalářskou práci vyhovující. Při jazykové analýze Událostí, kterou pro ČT zpracoval Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky v roce 2013, bylo užito deseti hodinového vzorku³⁵⁰, což zhruba odpovídá rozsahu našeho vzorku ze sledovaného roku 2012.

Zároveň bylo toto období vybráno s ohledem na možné externí vlivy, jako jsou státní svátky a jiné důležité plánované události. Některým vnějším vlivům se však nelze zcela vyhnout, jelikož se vyskytují neplánovaně (povodně, teroristické útoky apod.). Z tohoto důvodu byl vybrán vzorek ze stejného časového období obou let, neboť v tomto období lze předpokládat výskyt podobných jevů (např. zprávy o povodních v ČR nebo o cestování na dovolenou obsahují vzorky z obou sledovaných let). Ostatním neplánovaným vnějším vlivům se však vyhnout nelze, výběr vzorku tedy považujeme za dostatečně promyšlený.

Všechny námi sledované relace Událostí jsou k dispozici v internetovém archivu ČT, proto jsme nemuseli jednotlivé pořady nahrávat a přiložit je k práci na přenosném médiu. Nicméně pro samotnou analýzu jsme využili databáze Anopress IT, která obsahuje přepisy českých mediálních obsahů od roku 1996 po současnost. Databáze však neobsahuje jednotlivé relace pořadu Události jako jeden celek, každou zprávu zachycenou v Událostech spuštěných z archivu ČT bylo nutné vyhledat v databázi Anopress IT zvlášť. Je nutné podotknout, že přepisy zpráv z databáze obsahují velký počet gramatických a interpunkčních chyb, což pro naše účely nepovažujeme za nepřekonatelný problém, neboť v případě nesrozumitelnosti bylo kdykoliv možné ověřit si původní znění konkrétního zpravodajského příspěvku v archivu ČT. Stažené přepisy zpráv z databáze Anopress IT obsahuje CD přiložené k práci.

---

³⁵⁰ Havlík a kol. 2013, s. 1.

Při analýze jsme se zaměřili pouze na autorské výpovědi moderátorů a redaktorů ČT. Vyloučeny tak byly vzájemné rozhovory moderátorů, vítání diváků, ve zpravodajských příspěvcích pak výpovědi svědků, odborníků, jejich citace apod. Nesledovali jsme ani obrazové informace, zvukové podkresy, předěly a fleše. Ze vzorku jsme také vyloučili sebepropagační příspěvky a reportážní část zpravodajského příspěvku namluvenou slovensky (viz výše).

V případě, že byla některá aktualizační jednotka ve vzorku nalezena vícekrát, byl započítán každý její výskyt. Některé aktualizační prostředky náležejí zároveň k několika příznakovým vrstvám, v takovém případě byl prostředek započten ke každé z příslušných vrstev.

Identifikace jednotek probíhala za pomoci slovníků SSČ³⁵¹, SNČ, SSJČ, PSJČ³⁵², SČFI, Malého slovníku českých slangů a prací s jazykovými korpusy řady SYN. V některých případech bylo nutné vytvořit vlastní kritéria. Jak jsme dané jednotky identifikovali, je vysvětleno vždy v příslušné podkapitole.

Výsledky analýzy jsou představeny v následujících tabulkách, které dělíme podle jednotlivých příznakových vrstev. Každá tabulka obsahuje celkový výskyt každé ze zjišťovaných forem aktualizačních prostředků, jejich průměrný výskyt na jednu relaci, průměrný výskyt na zpravodajský příspěvek a průměrný výskyt za minutu. Za hlavní srovnávací kritéria však považujeme absolutní výskyt, průměrný výskyt na relaci a na příspěvek. Průměrný výskyt na minutu byl vyčíslen pro zajímavost (viz dále).

---

³⁵¹ V případě SSČ jsme pracovali s Internetovou jazykovou příručkou dostupnou online: <http://prirucka.ujc.cas.cz/>

³⁵² V případě SSJČ a PSJČ jsme pracovali s Databází heslářů dostupnou online: <http://lexiko.ujc.cas.cz/heslare/index.php>

6 Celkový a průměrný výskyt jednotlivých typů aktualizčních prostředků

Každá z tabulek představuje výsledky analýzy výskytu aktualizčních prostředků dle jednotlivých příznakových vrstev. Každé vrstvě odpovídají dvě tabulky, první obsahuje výsledky analýzy vzorku z roku 2011, druhá reprezentuje vzorek roku 2012. Číselné údaje obsažené ve sloupci „průměrný výskyt na relaci“ byly získány jako podíl celkového výskytu dané aktualizční jednotky číslem čtrnáct reprezentujícím počet pořadů ve zkoumaném vzorku. Výsledek je zaokrouhlen matematicky na dvě desetinná místa. Údaje ve sloupci „průměrný výskyt na příspěvek“ byly získány jako podíl celkového výskytu počtem zpráv vyskytujících se ve vzorku (pro rok 2011 jde o 272 zpráv, pro rok 2012 o 307). Výsledná hodnota je zaokrouhlena matematicky na dvě desetinná místa. Hodnoty ve sloupci „průměrný výskyt za minutu“ jsme zjistili vydělením počtu celkového výskytu konkrétní jednotky délkou vzorku v minutách (pro rok 2011 šlo o 427 minut, v roce 2012 o 636,44 minuty). Výsledná hodnota je zaokrouhlena dle matematických pravidel na tři desetinná místa³⁵³.

Tabulka 1 Vrstva lexikálních jednotek podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka

Analyzovaný vzorek z období 11. - 24. července 2011				
	celkový výskyt	průměrný výskyt na relaci	průměrný výskyt na příspěvek	průměrný výskyt za minutu
Rozdíly geografické	8	0,57	0,03	0,019
Slova obecné češtiny	8	0,57	0,03	0,019
Regionalismy	0	0	0	0
Dialektismy	0	0	0	0
Rozdíly sociální	12	0,86	0,04	0,028
Slang	12	0,86	0,04	0,028
Argot	0	0	0	0
Celkem	20	1,43	0,07	0,047

³⁵³ Pro větší přesnost, neboť čísla průměrného výskytu za minutu jsou velmi nízká.

Tabulka 2 Vrstva lexikálních jednotek podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka

Analyzovaný vzorek z období 9. - 22. července 2012				
	celkový výskyt	průměrný výskyt na relaci	průměrný výskyt na příspěvek	průměrný výskyt za minutu
Rozdíly geografické	7	0,5	0,02	0,011
Slova obecné češtiny	7	0,5	0,02	0,011
Regionalismy	0	0	0	0
Dialektismy	0	0	0	0
Rozdíly sociální	8	0,57	0,03	0,013
Slang	8	0,57	0,03	0,013
Argot	0	0	0	0
Celkem	15	1,07	0,05	0,024

Z tabulek zachycujících výskyt lexikálních jednotek podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka vyplývá, že se tyto jednotky ve zpravodajském pořadu Události vyskytují ve velmi omezeném množství. Výsledek analýzy potvrdil, že jazyk zpravodajství je dominantně spisovný. Nejvyšší výskyt jsme zaznamenali u slov slangových, jejichž užitím redaktor může dosáhnout věrnějšího uvedení čtenáře do konkrétní situace nebo prostředí. Naopak jsme ve vzorku nezaznamenali regionalismy, dialektismy ani argot, což lze vysvětlit snahou vyhnout se nesrozumitelnému vyjadřování.

V porovnání obou let zjistíme, že výskyt nespisovných výrazů v roce 2012 je o pět jednotek nižší. Petr Dvořák ve svém kandidátském projektu napsal, že „zpravodajství televize veřejné služby musí být respektovaným, nezpochybnitelným a hodnověrným zdrojem informací...“³⁵⁴ K tomu může dopomoci i spisovné vyjadřování, které je hodnoceno jako kultivované a prestižní.

³⁵⁴ Dvořák 2011, s. 22.

Tabulka 3 Vrstvy lexikálních jednotek podle slohových příznaků

Analyzovaný vzorek z období 11. - 24. července 2011				
	celkový výskyt	průměrný výskyt na relaci	průměrný výskyt na příspěvek	průměrný výskyt za minutu
Lexikální jednotky hovorové	233	16,64	0,86	0,546
Lexikální jednotky knižní	103	7,36	0,38	0,241
Publicismy	82	5,86	0,3	0,192
Poetismy	0	0	0	0
Celkem	418	29,86	1,54	0,979

Tabulka 4 Vrstvy lexikálních jednotek podle slohových příznaků

Analyzovaný vzorek z období 9. - 22. července 2012				
	celkový výskyt	průměrný výskyt na relaci	průměrný výskyt na příspěvek	průměrný výskyt za minutu
Lexikální jednotky hovorové	281	20,07	0,92	0,442
Lexikální jednotky knižní	133	9,5	0,43	0,209
Publicismy	111	7,93	0,36	0,174
Poetismy	0	0	0	0
Celkem	525	37,5	1,71	0,825

Nejvyužívanějším typem aktualizačních prostředků dle slohových příznaků jsou v obou našich vzorcích lexikální jednotky hovorové. Převažující hovorovost před knižností v Událostech objevil ve své analýze také Ústav pro jazyk český Akademie věd České republiky³⁵⁵, i když jeho výzkum byl zaměřen spíše na morfologickou rovinu. Z naší analýzy vyplynulo, že hovorovost převažuje i v rovině lexikální. Hovorovost bývá tradičně spojována s mluveným jazykem, knižnost naopak se psanou formou jazyka. Užití hovorového lexika může mít za cíl oživení vyjadřování navozením pocitu bezprostřednosti a spontánnosti. Absenci poetismů vysvětlujeme tak, že zpravodajství nemá za cíl plnit estetickou funkci a že by poetické výrazy mohly být pro příjemce nesrozumitelné.

Při porovnání tabulek reprezentujících jednotlivé vzorky zjistíme, že v roce 2012 narostl celkový i průměrný výskyt všech jednotek dle slohových příznaků, mimo nevyskytující se poetismy. Jen v přepočtu na minutu výskyt

³⁵⁵ Havlík a kol. 2013, s. 2.

v roce 2012 klesl, největší rozdíl je u hovorových jednotek, avšak jde zaokrouhleně o pouhou desetinu.

Tabulka 5 Vrstvy lexikálních jednotek podle časových příznaků

Analyzovaný vzorek z období 11. - 24. července 2011				
	celkový výskyt	průměrný výskyt na relaci	průměrný výskyt na příspěvek	průměrný výskyt za minutu
Zastaralé lexikální jednotky	9	0,64	0,03	0,021
Archaismy	9	0,64	0,03	0,021
Historismy	0	0	0	0
Neologismy	45	3,21	0,17	0,105
Frazeologické neologismy	6	0,43	0,02	0,014
Celkem	54	3,86	0,2	0,126

Tabulka 6 Vrstvy lexikálních jednotek podle časových příznaků

Analyzovaný vzorek z období 9. - 22. července 2012				
	celkový výskyt	průměrný výskyt na relaci	průměrný výskyt na příspěvek	průměrný výskyt za minutu
Zastaralé lexikální jednotky	14	1	0,05	0,022
Archaismy	14	1	0,05	0,022
Historismy	0	0	0	0
Neologismy	49	3,5	0,16	0,077
Frazeologické neologismy	6	0,43	0,02	0,009
Celkem	63	4,5	0,21	0,099

Výsledky analýzy ve vrstvě lexikálních jednotek dle časových příznaků ukazují, že výskyt zastaralých lexikálních jednotek v Událostech je velmi nízký. Místo archaismů se užívají novější vyjádření, původní výrazy totiž již nejsou součástí slovní zásoby dnešních uživatelů jazyka, proto by mohly způsobit špatnou srozumitelnost zprávy. Historismus jsme nezaznamenali ani v jednom ze zkoumaných vzorků. V porovnání se zastaralými jednotkami se neologismy vyskytují v našem vzorku poměrně často, což potvrzuje, že má zpravodajství dynamický charakter. V některých případech redaktori sami vytvářejí nová pojmenování, často kvůli ekonomizaci vyjádření, popř. upoutání pozornosti příjemce.

Stejně jako v případě slohových příznaků zaznamenáváme ve vzorku 2012 nárůst celkového výskytu a průměrného výskytu na relaci, avšak není nijak velký. Při vyčíslení průměrného výskytu na příspěvek a na minutu pozorujeme velmi podobné hodnoty, rozdíly tvoří řády setin.

Tabulka 7 Vrstva lexikálních jednotek expresivních

Analyzovaný vzorek z období 11. - 24. července 2011				
	celkový výskyt	průměrný výskyt na relaci	průměrný výskyt na příspěvek	průměrný výskyt za minutu
Expresivita inherentní	72	5,14	0,26	0,169
Expresivita adherentní	37	2,64	0,14	0,087
Expresivita kontextová	0	0	0	0
Celkem	109	7,79	0,4	0,255

Tabulka 8 Vrstva lexikálních jednotek expresivních

Analyzovaný vzorek z období 9. - 22. července 2012				
	celkový výskyt	průměrný výskyt na relaci	průměrný výskyt na příspěvek	průměrný výskyt za minutu
Expresivita inherentní	88	6,29	0,29	0,138
Expresivita adherentní	42	3	0,14	0,066
Expresivita kontextová	0	0	0	0
Celkem	130	9,29	0,42	0,204

Z pohledu expresivity v obou vzorcích převažovala expresivita inherentní nad adherentní. Kontextovou expresivitu jsme ve vzorcích nezaznamenali. Užívání expresivních slov ve zpravodajských textech může být motivováno snahou o navození pocitu blízkosti mezi autorem a příjemcem, popř. snahou ovlivnit myšlení příjemce. Tendence růstu užívání expresivních výrazů souvisí s kolokvializací a konverzacionalizací veřejného diskurzu.

Při porovnání dat obsažených v tabulkách zjistíme, že celkový výskyt inherentně expresivních lexikálních jednotek vzrostl v roce 2012 o 16 jednotek, celkový výskyt adherentní expresivity v roce 2012 vzrostl o 5 jednotek. Průměrný výskyt na zpravodajský příspěvek je u všech typů expresivity téměř totožný. Obdobně i v přepočtu na minutu, kdy pozorujeme rozdíly v řádu setin.

Tabulka 9 Vrstva lexikálních jednotek cizích

Analyzovaný vzorek z období 11. - 24. července 2011				
	celkový výskyt	průměrný výskyt na relaci	průměrný výskyt na příspěvek	průměrný výskyt za minutu
Slova citátová	40	2,86	0,15	0,094
Celkem	40	2,86	0,15	0,094

Tabulka 10 Vrstva lexikálních jednotek cizích

Analyzovaný vzorek z období 9. - 22. července 2012				
	celkový výskyt	průměrný výskyt na relaci	průměrný výskyt na příspěvek	průměrný výskyt za minutu
Slova citátová	43	3,07	0,14	0,068
Celkem	43	3,07	0,14	0,068

V obou vzorcích jsme našli přibližně tři citátová slova v jedné relaci Událostí. Rozdíl v užívání těchto cizích slov v absolutním a průměrném výskytu na relaci tedy není velký, při přepočtu jejich průměrného výskytu na zpravodajský příspěvek a na minutu pozorujeme setinové rozdíly. Užití citátových slov je motivováno buď snahou o intelektualizaci a exkluzivnost vyjadřování, nebo pro pojmenovávanou skutečnost neexistuje jiný výraz.

Tabulka 11 Obrazná pojmenování

Analyzovaný vzorek z období 11. - 24. července 2011				
	celkový výskyt	průměrný výskyt na relaci	průměrný výskyt na příspěvek	průměrný výskyt za minutu
Metafory	102	7,29	0,38	0,239
Přirovnání	11	0,79	0,04	0,026
Metonymie	857	61,21	3,15	2,007
Synekdochy	852	60,86	3,13	1,995
Celkem	959	68,5	3,53	2,246

Tabulka 12 Obrazná pojmenování

Analyzovaný vzorek z období 9. - 22. července 2012				
	celkový výskyt	průměrný výskyt na relaci	průměrný výskyt na příspěvek	průměrný výskyt za minutu
Metafory	110	7,86	0,36	0,173
Přirovnání	21	1,5	0,07	0,033
Metonymie	1255	89,64	4,09	1,972
Synekdochy	1244	88,86	4,05	1,955
Celkem	1365	97,5	4,45	2,145

Celkově nejčastěji užívaným prostředkem z naší taxonomie byla synekdocha, což je způsobeno i tím, že jsme do četnosti jejího výskytu zahrnuli také kvazipersonifikaci. Tento jev se v publicistických textech vyskytuje často kvůli její stručnosti. Aktualizační potenciál kvazipersonifikací je však slabý. Pokud bychom od kategorie metonymií odečetli synekdochy, zjistili bychom v případě roku 2011 pouze pět aktuálních metonymií, v případě roku 2012 pak jedenáct aktuálních metonymií.

V porovnání obou let vidíme nárůst celkového výskytu metonymií o 398 případů (při započítání synekdoch) v roce 2012. Avšak při přepočítání průměrného výskytu na příspěvek tvoří nárůst necelou jednotku, u metafor pozorujeme rozdíly na místě setin. Při přepočtu průměrného výskytu na minutu pozorujeme u všech obrazných pojmenování s výjimkou přirovnání pokles, rozdíly jsou však vždy také v řádu setin.

Tabulka 13 Pojmenování frazeologická a idiomatická

Analyzovaný vzorek z období 11. - 24. července 2011				
	celkový výskyt	průměrný výskyt na relaci	průměrný výskyt na příspěvek	průměrný výskyt za minutu
Frazeologismy s jedním frazeologizovaným členem	3	0,21	0,01	0,007
Frazeologismy frazeologizované jako celek	127	9,07	0,47	0,297
Frazémy neslovesné	40	2,86	0,15	0,094
Frazémy slovesné	85	6,07	0,31	0,199
Frazémy větné	2	0,14	0,01	0,005
Idiomy	0	0	0	0
Celkem	130	9,29	0,48	0,304

Tabulka 14 Pojmenování frazeologická a idiomatická

Analyzovaný vzorek z období 9. - 22. července 2012				
	celkový výskyt	průměrný výskyt na relaci	průměrný výskyt na příspěvek	průměrný výskyt za minutu
Frazeologismy s jedním frazeologizovaným členem	6	0,43	0,02	0,009
Frazeologismy frazeologizované jako celek	163	11,64	0,53	0,256
Frazémy neslovesné	59	4,21	0,19	0,093
Frazémy slovesné	100	7,14	0,33	0,157
Frazémy větné	4	0,29	0,01	0,006
Idiomy	0	0	0	0
Celkem	169	12,07	0,55	0,266

Četně se vyskytujícím aktualizačním prostředkem námi identifikovaným ve vzorcích Událostí jsou frazeologismy, zejména v podobě celé frazeologizované jednotky. Frazeologismy náleží také mezi obrazná pojmenování, jejich častý výskyt tak lze předpokládat už z tabulek zahrnujících ostatní obrazná vyjádření. Důvodem k jejich užití může být jejich ustálenost, jsou tedy vhodné k pojmenování běžných situací. Některé zajišťují ekonomičnost vyjádření. Slouží k oživení a intenzifikaci obsahu. Absenci idiomů ve vzorku lze vysvětlit tím, že se na rozdíl od frazeologismů nevyskytují v běžné slovní zásobě.

V případě frazeologismů vidíme nárůst celkového výskytu všech frazémů v roce 2012 o 39 jednotek. Rozdíly v průměrném výskytu na relaci se pohybují v řádu jednotek, u méně četných typů jsou rozdíly desetinné. Průměrné výskyty na příspěvek ukazují téměř shodná čísla. Podobně je tomu i ve sloupci průměrného výskytu na minutu.

Závěr

Hlavním cílem předkládané bakalářské práce bylo zodpovědět otázku, zda změna podoby zpravodajského pořadu ČT Události, která proběhla v roce 2012, měla vliv na výskyt aktualizačních jazykových prostředků v této relaci.

Z výsledků provedené analýzy vyplynulo, že se prostředky s aktualizačním potenciálem v Událostech vyskytovaly ještě před nástupem Petra Dvořáka do funkce generálního ředitele ČT. Avšak jejich absolutní četnost se po jeho příchodu zvýšila. To platí pro všechny příznakové vrstvy kromě vrstvy podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka, kde byl zaznamenán úbytek o pět jednotek. Největší nárůst absolutního výskytu byl zaznamenán u metonymií (celkem o 398 jednotek), poté u hovorových lexikálních jednotek (celkově o 48 jednotek), naopak velmi podobné hodnoty jsme zaznamenali u vrstvy podle časových příznaků, citátových slov, adherentní expresivity a metafor, kde šlo o rozdíly do osmi případů výskytu. Kromě absolutního výskytu jsme vyčíslili také průměrný výskyt aktualizačních prostředků na relaci, zpravodajský příspěvek a minutu analyzovaného vzorku.

Sloupec průměrného výskytu na relaci odráží výsledky absolutního výskytu, neboť oba vzorky obsahují shodně 14 relací. Nejvyšší rozdíl je tedy u metonymií, jejich nárůst v roce 2012 činí průměrně téměř 29 jednotek na relaci. Nejnižší nárůst zaznamenáváme v případě citátových slov, kde rozdíl tvoří pouhých 0,21.

Hodnoty průměrného výskytu na zpravodajský příspěvek a na minutu se mohou v porovnání s předchozími údaji lišit, neboť oba vzorky obsahují odlišný počet zpravodajských příspěvků a mají rozdílnou stopáž. Kromě vrstvy dle příslušnosti k nespisovným útvarům pozorujeme úbytek v průměrném výskytu na zpravodajský příspěvek v roce 2012 u neologismů, slov citátových a metafor, nicméně jde o úbytky v řádu setin. U ostatních jednotek průměrný výskyt na zpravodajský příspěvek narostl, nejvíce u metonymií, kde jde o nárůst o 0,94 jednotky na zpravodajský příspěvek.

Při vyčíslení průměrného výskytu na minutu naopak pozorujeme u většiny jednotek v roce 2012 pokles. Nárůst zaznamenáváme pouze v případě archaismů, přirovnání, frazeologismů s jedním frazeologizovaným členem

a frazémů větných, je však téměř zanedbatelný, neboť jde o řády tisícín. Největší pokles zaznamenáváme u hovorových jednotek, na minutu analyzovaného vzorku se jich vyskytovalo v roce 2012 o jednu desetinu méně, z čehož vyplývá, že rozdíly byly skutečně velmi malé.

Hodnoty průměrného výskytu na minutu jsme vyčíslili pouze pro zajímavost, nepovažujeme je za relevantní data pro splnění cílů práce. I když se v roce 2012 prodloužila stopáž Událostí, narostl také čas částí vyloučených z analýzy, neboť součástí Událostí po změně jsou rozhovory, ve kterých dostávají respondenti značný prostor. Naše analýza se týká pouze promluv moderátorů a reportérů ČT.³⁵⁶ Změnou poměru délky vyloučených částí v obou vzorcích mohou být výsledná čísla zkreslena.

Podle hodnot absolutního výskytu, průměrného výskytu na relaci a zpravodajský příspěvek pozorujeme tedy největší nárůst u metonymií, což je dáno i tím, že mezi ně počítáme synekdochy a kvazipersonifikace. Nárůst kvazipersonifikací vysvětlujeme snahou redaktorů o ekonomičtější a jednodušší vyjadřování, což jim umožňuje sdělit větší kvantum informací. Častější užití obrazných pojmenování může být také motivováno snahou o upoutání pozornosti a větší působivosti textu na příjemce.

Jedinou vrstvou s poklesem aktualizací jazykových prostředků ve vzorku roku 2012 je vrstva dle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka. Tyto lexikální jednotky mohou být pocíťovány řadou příjemců jako nesrozumitelné, popř. jako nevytříbené, což může snižovat prestiž a důvěryhodnost relace. Redaktoři se tak jejich užívání snaží vyhýbat.

I přes snížení výskytu prostředků z vrstvy dle příslušnosti k nespisovným útvarům, zaznamenáváme druhý největší nárůst u lexikálních jednotek hovorových, z čehož vyplývá převaha spisovné části hovorových slov ve vzorku nad nespisovnou. Redaktoři se tedy snaží o kultivované vyjadřování, zároveň však udržují blízký kontakt s diváky za pomoci hovorového lexika, které se užívá při spontánní komunikaci s přímým kontaktem a známým adresátem.

---

³⁵⁶ Například z relace Událostí odvysílané 11. července 2011 jsme z analýzy vyloučili 52 promluv a citací, v Událostech z 9. července 2012 jsme vyloučili 74 obdobných případů.

Námi vytvořená taxonomie prostředků s aktualizacím potenciálem z lexikální roviny jazyka aplikovaná na vzorek Událostí se ukázala jako funkční, neboť nám umožnila získat potřebná data pro komparaci.

Za největší úskalí naší práce považujeme nejednotnost chápání některých námi sledovaných jevů a absenci vhodných slovníků k identifikaci některých z nich (např. zastaralost Slovníku neologizmů, nezachycení víceslovných publicizmů ve slovnících apod.). V takovém případě jsme přistoupili k vytvoření vlastních kritérií pro identifikaci konkrétních jednotek, což nám umožnilo získat relevantní výsledky pro komparaci.

Při analýze jsme si povšimli rozdíly v četnosti užívání aktualizacích prostředků v závislosti na osobnostech jednotlivých redaktorů (věk, styl, vztah k tématu apod.), zpracovávaných tématech, rozdílech v počtu předložených příspěvků a živých vstupů atd. Naše práce si však zjišťování zmíněných rozdíků za cíl nekladla, může jít o námět k dalšímu zkoumání v oblasti.

Seznam zkratk

ČT	Česká televize
PSJČ	Příruční slovník jazyka českého
SČFI	Slovník české frazeologie a idiomatiky
SNČ	Slovník nespisovné češtiny
SSČ	Slovník spisovné češtiny
SSJČ	Slovník spisovného jazyka českého

Seznam použité literatury a zdrojů

- *Archiv pořadů ČT* [online]. Dostupný z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani/>
- AUST, Ondřej. *Česká televize ukázala nové Události, mají být „jasné a spolehlivé“* [online]. 2012. [cit. 30. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.mediar.cz/ceska-televize-ukazala-nove-udalosti-maji-byt-jasne-a-spolehlive/>
- BARTOŠEK, Jaroslav. *Jazyk žurnalistiky*. In: *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1997. s. 42-67. ISBN 80-200-0617-6.
- BARTOŠEK, Jaroslav. *Tlak profese – specifický faktor ovlivňující jazyk žurnalistiky* [online]. *Naše řeč*, 2002, roč. 85, č. 2. [cit. 21. 2. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7673>
- BARTOŠEK, Jaroslav. *Žurnalistika: úvod do studia*. 1. vyd. Olomouc: Středisko distančního vzdělávání UP, 1997. 130 s.
- BEČKA, Josef Václav. *Česká stylistika*. 1. vyd. Praha: Academia, 1992. 467 s. ISBN 80-200-0020-8.
- BEČKA, Josef Václav. *Úvod do české stylistiky*. vyd. 1. Praha, 1948.
- BEČKA, Josef Václav. *Vybrané kapitoly z české stylistiky*. 1. vyd. Praha: Stát. ped. nakl., 1966. 241 s
- BLÁHA, Ondřej. *Funkční stratifikace češtiny*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 84 s. ISBN 9788024423777.
- BRABCOVÁ, Radoslava. *Nová slova v češtině* [online]. *Naše řeč*, 1999, roč. 82, č. 4. [cit. 17. 3. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7532>
- ČECHOVÁ, Marie a kol. *Současná stylistika*. Vyd. 1. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 381 s. ISBN 978-80-7106-961-4.
- ČECHOVÁ, Marie. *Příznakovost systémová a situačně-kontextová* [online]. *Naše řeč*, 2005, roč. 88, č. 1. [cit. 20. 3. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7814>
- ČERMÁK, František, HRONEK, Jiří a MACHAČ, Jaroslav. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 2, Výrazy neslovesné. 2., přeprac. a dopl. vyd., V nakl. Leda vyd. 1. Praha: Leda, 2009. 547 s. ISBN 978-80-7335-217-2.*

- ČERMÁK, František, HRONEK, Jiří a MACHAČ, Jaroslav. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 3. Výrazy slovesné. 2.*, přeprac. a dopl. vyd., V nakl. Leda vyd. 1. Praha: Leda, 2009. 1247 s. ISBN 978-80-7335-218-9.
- ČERMÁK, František, Hronek, Jiří a Machač, Jaroslav. *Slovník české frazeologie a idiomatiky. 4. Výrazy větné. 1. vyd.* Praha: Leda, 2009. 1267 s. ISBN 978-80-7335-215-8.
- ČERMÁK, František. *Jazyk a jazykověda: Přehled a slovníky*. Praha: Karolinum, 2007. 245 s. ISBN 978-80-246-0154-0.
- ČERMÁK, František. *Lexikon a sémantika*. Vyd. 1. Praha: Lidové noviny, 2010. 357 s. ISBN 978-80-7422-020-3.
- *Český národní korpus - SYN, verze 3 z 27. 1. 2014*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2014. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>
- *Český národní korpus - SYN2005*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2005. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>
- *Český národní korpus - SYN2006PUB*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>
- *Český národní korpus - SYN2009PUB*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>
- *Český národní korpus - SYN2010*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2010. Dostupné z: <http://www.korpus.cz>
- *Český národní korpus - SYN2013PUB*. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2013. Dostupný z WWW: <http://www.korpus.cz>
- *ČT24. Události věnují nejvíc prostoru politice – a diváci na to slyší* [online]. 2013. [cit. 30. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/media-it/220857-udalosti-venuji-nejvic-prostoru-politice-a-divaci-na-to-slysi/>
- DANEŠ, František. Perspektivy češtiny. In: *K diferenciaci současného mluveného jazyka*. Ostrava: Filozofická fakulta Ostravské univerzity, 1995, s. 5-11. ISBN 80-7042-438-9.
- *Databáze heslářů* [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupné z: lexiko.ujc.cas.cz/heslare/index.php
- DVOŘÁK, Petr. *Krok do digitální budoucnosti* [online]. 2011. [cit. 30. 3. 2015]. Dostupné z: http://i.iinfo.cz/urs-att/Projekt_Petra_Dvoraka-131431034489015.pdf

- FILIPEC, Josef a ČERMÁK, František. *Česká lexikologie*. 1. vyd. Praha: Academia, 1985. 281 s.
- FILIPEC, Josef. *Česká frazeologie* [online]. Naše řeč, 1984, roč. 67, č. 3. [cit. 21. 3. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6460>
- FILIPEC, Josef. *O Ullmanově pokusu o systém v sémantice* [online]. Slovo a slovesnost, 1967, roč. 28, č. 2. [cit. 16. 3. 2015]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1524>
- FILIPEC, Josef. *Věda o slovní zásobě a její pojmosloví* [online]. Slovo a slovesnost, 1978, roč. 39, č. 3-4 [cit. 1. 3. 2015]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2543>
- FSK (redakční přezdívka). *ČT Nova? Za bývalým šéfem Dvořákem přešlo do České televize už přes 20 lidí* [online]. 2012. [cit. 30. 3. 2015]. Dostupné z: <http://domaci.ihned.cz/c1-55089310-ct-nova-za-byvalym-sefem-dvorakem-preslo-do-ceske-televize-uz-pres-20-lidi>
- HAUSER, Přemysl. *Nauka o slovní zásobě*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1980. 192 s.
- HAVLÍK, Martin a kol. *Analýza a hodnocení jazykové úrovně vybraných pořadů České televize za 1. pololetí 2013* [online]. 2013. [cit. 24. 5. 2015]. Dostupné z: <http://img.ceskatelevize.cz/press/2742.pdf>
- HAVRÁNEK, Bohuslav. Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura: [Pražský lingvistický kroužek]*. V Praze: Melantrich, 1932. s. 32-84.
- HLADKÁ, Zdeňka. *Co s obecnou češtinou?* [online]. Naše řeč, 1993, roč. 76, č. 3. [cit. 19. 3. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7142>
- HLAVSOVÁ, Jaroslava. *Na okraj nové práce o teorii jazykové kultury* [online]. Naše řeč, 2007, roč. 90, č. 3. [cit. 20. 3. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7947>
- HRABÁK, Josef. *Poetika*. 2. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1977. 361 s.
- HRADILOVÁ, Darina. Funkční stratifikace češtiny z lexikologického hlediska. In: *Studie k moderní mluvnici češtiny. 4, Dynamika českého lexika a lexikologie*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. s. 96-103. ISBN 978-80-244-3622-7.

- HRBÁČEK, Josef. *Citátové výrazy a jiné periferní lexikální prvky cizího původu v slovní zásobě češtiny* [online]. Slovo a slovesnost, 1971, roč. 32. č. 1. [cit 9. 3. 2015]. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2061>
- HUBÁČEK, Jaroslav. *Malý slovník českých slangů*. Vyd. 1. Ostrava, 1988.
- HUBÁČEK, Josef. *Učebnice stylistiky pro posluchače pedagogických fakult, studenty učitelství v 1. - 4. ročníku základní školy*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1987. 219 s.
- HUGO, Jan a kol. *Slovník nespisovné češtiny: argot, slangy a obecná mluva od nejstarších dob po současnost: historie a původ slov*. Praha: Maxdorf, 2006. 413 s. ISBN 80-7345-086-0.
- CHLOUPEK, Jan a kol. *Stylistika češtiny: nár. vysokošk. učebnice pro stud. filoz. a pedag. fakult studijních oborů Český jazyk a literatura a Filologie*. 1. vyd. Praha: SPN, 1991. 294 s. ISBN 80-04-23302-3.
- CHLOUPEK, Jan. *Dichotomie spisovnosti a nespisovnosti*. Vyd. 1. Brno, 1986.
- *Internetová jazyková příručka* [online]. Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Dostupné z: prirucka.ujc.cas.cz
- JAKLOVÁ, Alena. *Budeme argot nově definovat?*. Slovo a slovesnost, 1999, roč. 60, č. 4. s. 293-300. ISSN 0037-7031.
- JAKLOVÁ, Alena. *Persvaze a její prostředky v současných žurnalistických textech* [online]. Naše řeč, 2002, roč. 85, č. 4. [cit. 17. 3. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7689>
- JANČÁK, Pavel. *Spisovná a nespisovná slovní zásoba v Českém jazykovém atlase (Josefu Filipcovi k osmdesátinám)* [online]. Naše řeč, 1995, roč. 78, č. 1. [cit. 18. 3. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7220>
- JEDLIČKA, Alois a kol. *Základy české stylistiky: učebnice pro studium učitelství pro zákl. devítileté školy na pedagog. fakultách*. 1. vyd. Praha: SPN, 1970. 226 s.
- JELÍNEK, Milan. *Lexikologická a stylistická studie o expresivitě slova* [online]. Naše řeč, 1963, roč. 46, č. 2. [cit. 8. 3. 2015] Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4942>
- JÍLEK, Viktor. *Lexikologie a stylistika nejen pro žurnalisty: studijní text pro distanční studium*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2005. 125 s. ISBN 80-244-1246-2.

- JÍLEK, Viktor. Normativní koncept zpravodajství jako specifický zdroj stylové normy a prostředek analýzy zpravodajských textů. In: *Stylistika v kontextu historie a současnosti*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. s. 175-180. ISBN 978-80-210-6114-9.
- JÍLEK, Viktor. *Žurnalistické texty jako výsledek působení jazykových a mimojazykových vlivů*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2009. 120 s. ISBN 978-80-244-2218-3.
- JUNKOVÁ, Bohumila. *Jazyková dynamika současné publicistiky*. 1. vyd. Praha: ARSCI, 2010. 238 s. ISBN 978-80-7420-007-6.
- JUNKOVÁ, Bohumila. Jazykové aktualizace a automatizace v současné publicistice. In: *Spisovná čeština a jazyková kultura 1993: Sborník z olomoucké konf. 2*. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, 1995. s. 226-229. ISBN 80-85899-02-7.
- KARLÍK, Petr a kol. *Příruční mluvnice češtiny*. Vyd. 2., opr. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2012. 799 s. ISBN 978-80-7106-624-8.
- KRČMOVÁ, Marie. Termín obecná čeština a různost jeho chápání. In: *Čeština – univerzália a specifika, 2*. Brno: Masarykova univerzita, 2000. s. 63-77. ISBN 80-210-2262-0.
- KROBOTOVÁ, Milena. *Úvod do české stylistiky*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2001. 126 s. ISBN 80-244-0315-3.
- LUKEŠ, Jan. Program České televize z ptačí perspektivy. In: *(Prvních) 10 let České televize*. Praha: Česká televize, 2002, s. 15-20. ISBN 80-85005-37-9.
- MARTINCOVÁ, Olga a kol. *Nová slova v češtině: slovník neologizmů*. 1. vyd. Praha: Academia, 1998. 356 s. ISBN 80-200-0640-0.
- MARTINCOVÁ, Olga a kol. *Nová slova v češtině: slovník neologizmů*. 2. vyd. 1. Praha: Academia, 2004. 568 s. ISBN 80-200-1168-4.
- MCQUAIL, Denis. *Úvod do teorie masové komunikace*. Vyd. 3. Praha: Portál, 2007. 447 s. ISBN 978-80-7367-338-3.
- MINÁŘOVÁ, Eva. *Základy stylistiky češtiny*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 1996. 82 s. ISBN 80-210-1436-9.
- MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika češtiny*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2009. 84 s. ISBN 978-80-210-4973-4.

- MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika pro žurnalisty*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. 289 s. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-2979-4.
- MISTRÍK, Jozef. *Štylistika: vysokošk. učeb. pre filoz. a ped. fak. vys. šk. a pre Div. fak. VŠMU*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1985. 582 s.
- MRÁZKOVÁ, Kamila. Emotivní funkce a lexikální expresivita v současné české publicistice. In: *Stylistika v kontextu historie a současnosti*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2013. s. 199-207. ISBN 978-80-210-6114-9.
- MÜLLEROVÁ, Olga a HOFFMANNOVÁ, Jana. *Čeština spisovná, hovorová, obecná... a hlavně mluvená (v současné komunikaci a v současném výzkumu)*. Slovo a slovesnost, 1997, roč. 58, č. 1. s. 42-54. ISSN 0037-7031.
- OSVALDOVÁ, Barbora a kol. *Praktická encyklopedie žurnalistiky a marketingové komunikace*. 3., rozš. vyd. Praha: Nakladatelství Libri, 2007. 263 s. ISBN 978-80-7277-266-7.
- OSVALDOVÁ, Barbora a kol. *Zpravodajství v médiích*. 2., upr. vyd. Praha: Karolinum, 2011. 144 s. ISBN 978-80-246-1899-9.
- OSVALDOVÁ, Barbora a kol. *Zpravodajství v médiích*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005. 155 s. ISBN 80-246-0248-2.
- PANEVOVÁ, Jarmila. *Formy a funkce ve stavbě české věty*. Vyd. 1. Praha: Academia, nakladatelství Československé akademie věd, 1980. 222 s.
- PRAVDOVÁ, Markéta. *Infotainment, politainment, edutainment aneb K jazyku masových médií* [online]. Naše řeč, 2003, roč. 86, č. 4. [cit. 30. 3. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7741>
- SGALL, Petr. *Generativní popis jazyka a česká deklinace*. 1. vyd. Praha: Academia, 1967. 238 s.
- SCHNEIDEROVÁ, Soňa. *Informace - text - kontext: nad současnou situací médií*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2008. 44 s. ISBN 978-80-244-2059-2.
- SRPOVÁ, Hana. *K aktualizaci a automatizaci v současné psané publicistice*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita, 1998. 168 s. ISBN 80-7042-490-7.
- STANĚK, Vladimír. *Okazionalismy v současné české publicistice* [online]. Naše řeč, 2002, roč. 85, č. 2. [cit. 19. 3. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7672>

- SVOBODA, Karel. *Tropy a figury* [online]. Naše řeč, 1947, roč. 31, č. 1. [cit. 16. 3. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3993>
- ŠEBESTA, Libor. *Aktualizační prostředky v Televizních novinách*. Olomouc, 2012. Palackého univerzita v Olomouci. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Viktor Jílek, Ph. D.
- ŠTÍCHA, František. *Substantiva deminutivní formy s lexikalizovaným významem* [online]. Naše řeč, 1978, roč. 61, č. 3. [cit. 20. 3. 2015]. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6051>
- VALENTOVÁ, Tereza. *Aktualizační prostředky v deníku Mladá fronta DNES*. Olomouc, 2014. UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Viktor Jílek, Ph. D.
- VEIS, Jaroslav. Boj o pozornost: Deset let zpravodajství České televize. In: *(Prvních) 10 let České televize*. Praha: Česká televize, 2002, s. 23-26. ISBN 80-85005-37-9.
- ZIMA, Jaroslav. *Expresivita slova v současné češtině: studie lexikologická a stylistická*. Praha: ČSAV, 1961. 139 s.

Seznam obrázků

Obrázek 1 - Westerståhlova kritéria objektivity	6
---	---

Seznam tabulek

Tabulka 1 Vrstva lexikálních jednotek podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka.....	65
Tabulka 2 Vrstva lexikálních jednotek podle příslušnosti k nespisovným útvarům národního jazyka.....	66
Tabulka 3 Vrstvy lexikálních jednotek podle slohových příznaků	67
Tabulka 4 Vrstvy lexikálních jednotek podle slohových příznaků	67
Tabulka 5 Vrstvy lexikálních jednotek podle časových příznaků.....	68
Tabulka 6 Vrstvy lexikálních jednotek podle časových příznaků.....	68
Tabulka 7 Vrstva lexikálních jednotek expresivních	69
Tabulka 8 Vrstva lexikálních jednotek expresivních	69
Tabulka 9 Vrstva lexikálních jednotek cizích	70
Tabulka 10 Vrstva lexikálních jednotek cizích	70
Tabulka 11 Obrazná pojmenování.....	70
Tabulka 12 Obrazná pojmenování.....	71
Tabulka 13 Pojmenování frazeologická a idiomatická.....	71
Tabulka 14 Pojmenování frazeologická a idiomatická.....	72